

הערות על אודות המאפיינים והתוצאות של הדמוקרטיזציה של השיח הציבורי על משפט וצדק: הפעילות למען צדק לרומן זדורוב כמקרה בוחן

אזי לב-און*

המאמר בוחן את מאפייני הדמוקרטיזציה בשיח הציבורי על אודות משפט וצדק במדיה החברתית המקוונת, ובודק מהן השלכותיה, תוך שימוש בפרשת זדורוב כמקרה בוחן. בפרק השני אציג רקע כללי על פרשת זדורוב. הפרק השלישי סוקר את הסיבות, תקשורתיות ואחרות, לכך שפרשת זדורוב נותרת בשיח הציבורי זמן רב כל כך. הפרק הרביעי סוקר את המאפיינים של הסביבה התקשורתית שפועלת למען הצדק בפרשת זדורוב. החלק הראשון עוסק בהליך הדיגיטציה – הפיכת חומרי חקירה קשיחים לדיגיטליים – ודן בתוצאות האפשריות של היעדר תיעוד דיגיטלי. החלק השני עוסק בפתחת החומרים והנגשתם לציבור. החלק השלישי דן ביצירת זירות שיח מקוונות ברשתות החברתיות ומדגים כי הן הפכו לזירה מרכזית לשיח ויצירת דעת קהל לגבי הפרשה. בפרק החמישי המאמר מציג את ההשלכות של הסביבה התקשורתית. ראשית, הנצחה. החומרים שמועלים לרשת נשמרים בה ללא תאריך תפוגה. שנית, יצירת תוצרים ויזואליים כגון תמונות ווידאו, וארגון פעילויות קולקטיביות כמו תמלול חומרים משפטיים והעלאת כתוביות על סרטונים. שלישית, יצירת נרטיבים על אודות הרצח – זהות הרוצח/ים, מניעיהם והשתלשלות הדברים שהובילו לרצח. ההשלכה האחרונה דנה בשאלה האם וכיצד משפיעה פעילות זו על אנשים פרטיים ועל תדמית גופי הממסד שהיו מעורבים בפרשה.

א. מבוא. ב. רקע כללי לפרשת רומן זדורוב. ג. מקורות העניין הציבורי בפרשה. ד. הסביבה התקשורתית המאפיינת את הפעילות הציבורית למען צדק לזדורוב; 1. דיגיטציה; 2. שקיפות והנגשה; 3. זירות שיח. ה. השלכות של הסביבה התקשורתית; 1. הנצחה; 2. תוצרים ויזואליים: שיחה ופעילות קולקטיבית; 3. יצירת תרחישים (וקצת על מצלמות); 4. השפעה על אנשים פרטיים ועל הממסד. ו. סיכום.

* ראש המכון לחקר מדיה חדשים, חברה ופוליטיקה בבית הספר לתקשורת באוניברסיטת אריאל. מחקריו מתמקדים בהשפעות ושימושים של מדיה חברתית, ובמיוחד ביכולות של אזרחים למחות, להתארגן ולבצע פעילות קולקטיבית על בסיס האינטרנט ובתגובות הממסדיות לפעילות זו.

א. מבוא

מערכת המשפט נתפסת בעיני רבים כמערכת אשר אזרחים עשויים להתקשות לנווט בתוכה ולהגיע למידע רלוונטי עבורם – למשל בהקשר לסוגיות הנוגעות לחקיקה, תקדימים, פסקי דין, חומר שסוקר את התנהלות הדיונים ופרוטוקולים של תהליכים משפטיים. מעבר לטיעונים שמועלים על ידי חוקרים ואנשי ציבור לגבי החשיבות שבפתיחות והנגשה של מידע בהקשרים של צדק ומשפט, עולים לעיתים גם טיעונים לגבי החשיבות שבקיום זירות שבהן מתקיים שיח ציבורי בנושאי צדק ומשפט, בהשתתפות גופים ממסדיים, או אף בהיעדרם.¹ עם זאת, בדומה להקשרים אחרים במנהל הציבורי, גם בהקשר המשפטי הגופים הממסדיים מוצאים את דרכם לזירות המדיה החברתית בעצלתיים ותוך שיחה על נושאים מסוימים, ופחות על אחרים. ההסתגלות האיטית של מערכות ציבוריות לחידושים טכנולוגיים שעשויים היו לאפשר יותר פתיחות, הנגשה ושיח עם הציבור אינה ייחודית למערכת המשפט, אלא מתקיימת בזרועות רבות ושוונות של המנהל הציבורי.² כתוצאה מכך, לעיתים קרובות אותו חלק מהציבור שמעוניין לדבר על נושאי צדק ומשפט עשוי למצוא את דרכו לזירות אחרות, בהן הממסד אינו נוכח. זירות שבהן החומר פתוח ומונגש ומתקיים בהן שיח רב משתתפים על אודותיו הן עדיין לא שכיחות.

המאמר בוחן את המאפיינים וההשלכות של פתיחות, הנגשה ושיח רב משתתפים על אודות פרשות משפטיות, בהתמקדות בשיח הציבורי רחב ההיקף בנושא משפט זדורוב ברשתות החברתיות. מדובר בתיק רצח בעל היקף חומר גדול מאוד, אשר הכרעת הדין לגביו בבית המשפט המחוזי גרסה כי ההרשעה בו מבוססת על "מארג ראיות איכותי, צפוף וממשי" אשר כולל הודאות בפני החוקרים והמדובב, שחזור, היכרות עם שלל פריטים מוכמנים וראיות

1 Leah Findlay, *Courting Social Media in Australia's Criminal Courtrooms: The Continuing Tension between Promoting Open Justice and Protecting Procedural Integrity*, 27 CURRENT ISSUES IN CRIMINAL JUSTICE 237 (2015); CARLOS E. JIMÉNEZ-GÓMEZ & MILA GASCÓ-HERNÁNDEZ, *ACHIEVING OPEN JUSTICE THROUGH CITIZEN PARTICIPATION AND TRANSPARENCY* 1–15 (2016); Beverly McLachlin, *Courts, Transparency and Public Confidence – To the Better Administration of Justice*, 8 DEAKIN L. REV 1 (2003); Brian J. McLaughlin, *U.S. Judicial Branch Embraces Open Government* (Jan 23, 2015) www.patimes.org/u-s-judicial-branch-embraces-open-government/; Michelle Rose & Richard L. Fox, *Public Engagement with the Criminal Justice System in the Age of Social Media*, 4 OÑATI SOCIO-LEGAL 771 (2014); Uri Mariano, *Social Media Use in Justice Administration: Disintermediation, Conversation and Collaboration*, 17(32) GLOBAL MEDIA JOURNAL 172 (2019); Warren Marilyn, *Open Justice in the Technological Age*, 40 MONASH U. L. REV. 45 (2014).

2 JANE E. FOUNTAIN, *BUILDING THE VIRTUAL STATE: INFORMATION TECHNOLOGY AND INSTITUTIONAL CHANGE* (2001); Ines Mergel, *Social Media Adoption and Resulting Tactics in the U.S. Federal Government*, 30 GOVERNMENT INFORMATION QUARTERLY 123 (2013); Nic DePaula, Ersin Dincelli & Teresa M.Harrison, *Toward a Typology of Government Social Media Communication: Democratic Goals, Symbolic Acts and Self-presentation*, 35 GOVERNMENT INFORMATION QUARTERLY 98 (2018).

הערות על אודות המאפיינים והתוצאות של הדמוקרטיזציה של השיח הציבורי על משפט וצדק: הפעילות למען צדק לרומן וזורוב כמקרה בוחן

נסיבתיות. אולם נחרצותו של פסק הדין עומדת בסתירה בולטת לנחרצותו של פסק דינו של הציבור לגבי הפרשה. עם הזמן התפתחו בהקשר של המקרה (א) אתר שבאמצעותו פתוחים ומונגשים לציבור מרבית החומרים המשטרתיים והמשפטיים הקשורים לתיק, ו-(ב) קבוצות פייסבוק בהיקף גדול מאוד שבהן אנשים יכולים לשוחח ולהעמיק חקר בסוגיות שקשורות למקרה.

מאמר זה בוחן, ב"משיכת מכחול עבה", את המאפיינים וההשפעות של הדמוקרטיזציה של השיח הציבורי על אודות משפט וצדק, באמצעות הפריזמה של הפעילות הציבורית ברשתות החברתיות למען צדק לזורוב. במאמר זה אתייחס לדמוקרטיזציה בהקשרים של הרחבת המעגל של המשתתפים בתהליכים של ייצור והפצת מידע וידע.³ בהקשרים רבים, המדיה החברתית מאפשרת לאנשים ולציבורים להשתלב בתהליכי הפצת מידע וידע. "דוגמת הדגל" לתהליכים אלה היא האנציקלופדיה המקוונת ויקיפדיה. בעבר הלא רחוק אנציקלופדיות, שאמורות לרכז לתוכן את "השורות התחוננות והמזוקקות" של מצב הידע בנושאים שונים, נוצרו על ידי התייעצות ויצירה משותפת של עמיתים שהיו בעלי ידע ומומחים בתחום, במקרים רבים אקדמאים שנבחרו לצורך כך בקפידה על ידי המו"לים והעורכים של האנציקלופדיה. לעומת זאת, האנציקלופדיה המקוונת ויקיפדיה מציעה מודל חדש ושונה רדיקלית של ייצור מידע וידע – באמצעות יצירה שיתופית שפתוחה כעיקרון בפני כל המעוניין להשתתף, ותוך עריכה של חברי הקהילה שהתגבשה עם השנים.

למודל זה יתרונות, לצד חסרונות. מצד אחד הוא מאפשר להציג בפני הציבור את מצב הידע העדכני בנושאים רבים ושונים, מקצר משמעותית את זמני העריכה, כולל גם ערכים אוטריים אשר מעניינים אנשים מעטים ובאמצעות האינטרנט ניתן להגיע לאותם מומחים לא רבים בתחום ולשלב אותם בעשייה. לעומת זאת, על מודל זה נמתחת לעיתים ביקורת כיוון שהוא משלב בעשייה אנשים בעלי ידע ומומחיות פחותים מאשר אלה שמשתלבים בהכנת האנציקלופדיות המסורתיות, ואם תהליכי העריכה והכתיבה לא יהיו מוקפדים מספיק – הדבר עשוי לפגוע באיכות של התוצר הסופי.

הממצאים והתוצרים של חקירות משטרה ושל הליכים משפטיים נמצאים באופן טיפוסי הרחק מעין הציבור, מוכרים למספר מצומצם של בעלי מקצוע ואנשי ממסד (חוקרי משטרה, עורכי דין, שופטים), ולאנשים מן השורה אין גישה אליהם וזירה לשוחח עליהם. כתוצאה מכך,

3 להמשגה דומה של דמוקרטיזציה ראו Yochai Benkler, *The Wealth of Networks: How Social Production Transforms Markets and Freedom* (2006); Zizi Papacharissi, *Democracy Online: Civility, Politeness, and the Democratic Potential of Online Political Discussion Groups*, 6 *New Media & Society*, 259 (2004); Juho Santasalo, *Democratizing Online Political Discourse: An Online Platform Concept* 2018 John S. Dryzek, *Democratization as Deliberative Capacity Building*, 42 *Comparative Political Studies* 1379 (2009); John Parkinson, *Democratizing Deliberative Systems*, in *Deliberative Systems: Deliberative Democracy at the Large Scale* 151 (John Parkinson & Jane Mansbridge eds., 2012) Barbara Geddes, *What do We Know About Democratization After Twenty Years?*, 2 *Ann. Rev. Polit. Sci.* 115 (1999).

היכולת של הציבור לגשת לחומרים משפטיים ולקיים שיח מעמיק ורציני על אודותיהם היא מוגבלת ונעשית בעיקר על בסיס מידע מעובד המוגש לציבור באמצעות התקשורת הממוסדת. אולם הסביבה התקשורתית שנמצאת ברקע הפעילות למען צדק לזדורוב היא פתוחה, מונגשת ודיונית באופן משמעותי יותר מסביבות תקשורתיות שסבבו פרשות דומות בעבר. מעבר לניתוח של הסביבה התקשורתית של פרשת זדורוב, ניתן להשליך ממנה על אופי הפעילות התקשורתית והשפעותיה בהקשרים דומים, שסביר להניח שילכו ויתרבו ככל שהפתיחות והנגישות לחומרים משפטיים ואפשרויות השיח על אודות צדק ומשפט (בהשתתפות נציגים של גופי הממסד, או בהיעדרם) – המאפיינים את הדמוקרטיזציה של השיח על פרשת זדורוב – יעמיקו עם השנים.

ב. רקע כללי לפרשת רומן זדורוב

על מנת לדון במאפיינים ובתוצאות של הדמוקרטיזציה של השיח הציבורי בהקשרים של משפט וצדק, נתייחס לפרשה משפטית שזכתה לפעילות חסרת תקדים לגביה בתקשורת הממסדית וברשתות החברתיות בישראל – משפטו של רומן זדורוב באשמת רצח הנערה תאיר ראדה ז"ל.

ב־6.12.2006 נמצאה תאיר ראדה ז"ל בת ה־13 ללא רוח חיים בבית הספר שבו למדה בקצרין. המשטרה ביצעה פעולות חקירה רבות מאוד, שהפכו את החקירה לאחת המורכבות והיקרות בתולדותיה.⁴ מאות תושאלו ונחקרו: חברים ובני משפחה, תלמידים, בני נוער שלפי דיווחיהם היו מהאחרונים שראו את תאיר בחיים, אנשים שהיו בסביבת השירותים שבהם נמצאה תאיר בקרבת שעת הרצח המשוערת, מנקים, שומרים, אנשי מנהלה, מורים ויועצים חינוכיים, בני נוער ששהו בבית הספר אך לא למדו בו, ילדים שלבושם והתנהגותם נתפסו על ידי מישהו כמוזרים או חשודים ועוד. החקירה הותירה שובל של חומרים, שנחשפו מאז לציבור כמעט במלואם ומהווים את התשתית לשיח על המקרה ולפיתוח של טיעונים ונרטיבים לגביו. הערכה הראשונית של המשטרה הייתה כי הרצח בוצע על ידי בני נוער. למרות זאת, שלושת העצורים בחשד לרצח היו מבוגרים. הראשון עורר את חשד השוטרים כשניגש לתחנת המשטרה בסמיכות זמנים לרצח כששירות על פניו והתלונן כי ארנקו נגנב. הוא שוחרר לאחר שביסס את טענתו לאליבי.⁵ השני הועסק כגנן בבית הספר, נעצר עקב טעות בזיהוי ושוחרר גם הוא לאחר שסיפק אליבי.⁶ השלישי, רצף שעבד בבית הספר בשיפוץ המקלטים, נעצר חמישה ימים לאחר הרצח ואחרי כשבוע של חקירות הודה ברצח ושיחזר אותו. יומיים לאחר שיחזור הרצח הוא הודה שוב בביצועו, אולם לאחר מכן חזר בו מהודאתו ומאז חזר והכחיש כל קשר לרצח. רומן זדורוב, אשר הודה ברצח ושיחזר אותו, הורשע ונדון ב־2010 למאסר עולם (וכן

4 שמעון אפרגן "החקירות היקרות בתולדות משטרת ישראל" מאקו – פזם (27.2.2014) www.mako.co.il/pzm.magazine/israeli-police/Article-58368ad4bb37441006.htm

5 "רצח תאיר ראדה – רפאל כהן, אילנה והתושבים מדברים" ערוץ 10 (11.12.2006) www.youtube.com/watch?v=_UwIymhiLxc

6 ש.ם.

הערות על אודות המאפיינים והתוצאות של הדמוקרטיזציה של השיח הציבורי על משפט וצדק: הפעילות למען צדק לרומן זדורוב כמקרה בוחן

לעוד שנת מאסר על תנאי ושתי שנות מאסר, אשר אותן הוא מרצה בחפיפה למאסר העולם, בשל שיבוש הליכי משפט). ערעורו לבית המשפט העליון נדחה בשנת 2015, ברוב של שני שופטים מול אחד.⁷ התיק הפך חלוט ב-2016 לאחר שבקשת עורכי דינו של זדורוב לדיון נוסף נדחתה. בשנת 2019 הוגשה על ידי עורכי דינו של זדורוב בקשה למשפט חוזר, אשר תלויה ועומדת בזמן הכתיבה.

השופט יצחק כהן, אב בית הדין בבית המשפט המחוזי, התייחס בפסק דינו ל"מארג ראיות איכותי, צפוף וממשי" שמצביע על זדורוב, לרבות הודאותיו בפני המדובב ובפני חוקרי המשטרה, שחזור הרצח וטביעת נעל של עדות המומחה המשטרתי מקורה בסבירות גבוהה ביותר בנעלו של זדורוב. מספר רב של פריטים מוכמנים עלו מהודאותיו של זדורוב – בין היתר לגבי מספר תא השירותים בו בוצע הרצח, תנוחת המנוחה בעת ביצוע הרצח, פרטים לגבי החתכים על הגופה, הידיעה שהיא לא נאנסה, שלא ניתן היה לנעול את התא מבחוץ ושהרוצח קפץ החוצה מתא הרצח ועוד. גם שלל ראיות נסיבתיות קישרו אותו לרצח באופן חותך, לטענת השופט.⁸ ואולם אופיו ונחרצותו של פסק הדין עומדים בסתירה בולטת לאופיו ונחרצותו של פסק דינו של הציבור לגבי הפרשה, ועל כך בהמשך.

ג. מקורות העניין הציבורי בפרשה

מה מיוחד במקרה הרצח של תאיר ראדה ובמשפטו של רומן זדורוב ששומר אותם כחלק מסדר היום התקשורתי והציבורי זמן כה ממושך? אני טוען שמדובר בצירוף נדיר של כמה גורמים. תחילת העניין הציבורי במקרה נובעת מרגישות והזדהות עם אסון רצח של ילדה בתוך מתחם בית ספרה בשעת לימודים. למרבה הצער, מקרי רצח המוניים בתחומי בתי ספר הפכו להיות דבר שבשגרה במקומות רבים בעולם.⁹ אולם בישראל, מקרה רצח תאיר ראדה הוא היחיד שבו ילד נרצח במתחם בית הספר בזמן לימודים. בית הספר הוא המקום שאליו אנו שולחים את ילדינו כדי ללמוד, להשכיל, לחוות חוויות, לשחק – ולחזור הביתה בריאים ושלמים בסופו של יום. רצח של ילד בתחומי בית ספר הוא סיוטו הגדול ביותר של כל הורה. לא קשה לכן להבין את העניין, החרדה, האמפתיה והסולידריות שאפיינו את התגובה הציבורית מיד לאחר הרצח. לאמפתיה עם הקורבן, המשפחה והקהילה נוספו תוך זמן קצר מוקדי עניין נוספים, כמו תהיות על הזמן הרב שנדרש למשטרה כדי לפענח מקרה שלדעת מפקד המחוז עצמו אמור היה להיות מפוענח תוך 24 שעות;¹⁰ על מעצרו ושחרורו של כמה חשודים ועל התנהלות החקירה, שסוקרה בתקשורת כבר בימיה הראשונים כמרושלת. למשל, רבים תהו כיצד ייתכן שהמשטרה

7 ע"פ 7939/10 זדורוב נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 23.12.2015) (להלן: ע"פ זדורוב).
8 תפ"ח (מחוזי נצי') 502/07 מדינת ישראל נ' זדורוב, פס' כב לפסק דינו של סגן הנשיא כהן (פורסם בנבו, 14.9.2010).
9 "זה לא רק נדמה לכם, יש יותר אירועי ירי המוניים בארה"ב" הארץ – חדשות בעולם (6.11.2017) www.haaretz.co.il/news/world/america/premium-LIVE-1.4572159; דניאל גוטליב "אלימות ילדים ונוער" רפואה ומשפט 159 (2001).
10 "צל של אמת?", פרק 1, דקה 12 (ביצת עין הפקות, 26.3.2016).

מאפשרת לחזור ולפתוח את בית הספר ללימודים שעות לא רבות לאחר גילוי גופתה של תאיר, גם במחיר אפשרי של זיהום הזירה.

מה שהמשיך "לתדלק" את העניין הציבורי במקרה היה הכיסוי התקשורתי המתמשך של הפרשה המשפטית, שכלל כתבות עיתונאיות רבות מאוד, טורי דעה ואף כמה סרטי תעודה. שניים מהם יצאו לאור עוד לפני מתן פסק הדין בבית המשפט המחוזי, ומהם עלתה בביורר הטענה כי בידי המשטרה נמצא האדם הלא נכון,¹¹ "האיש שלא היה שם".¹² מסיפור של אמפתיה עם משפחת הקורבן, מרכז הכובד של המקרה עבר בהדרגה לתמיכה במי שנתפס כחף מפשע ולמחאה כנגד עוולות ממסדיות שנתפסו בהקשר של התיק. רבים תוהים כיצד ייתכן שבזירה המדממת, ממנה נאספו עשרות רבות של שערות, טביעות אצבע, דגימות DNA וממצאים אחרים, לא נמצא ולו ממצא מדעי אחד ששוך לרומן זדורוב, ואילו על זדורוב עצמו (נעליו, בגדיו, כלי העבודה וכדומה) נמצאו ממצאים, אולם דבר מהם לא קשר אותו לרצח ולנרצחת. יתרה מכך, טביעות הנעליים שנמצאו בתא הרצח אינן של זדורוב, וקיימות שלוש טביעות נעליים בדם שמסמנות נתיב יציאה מתא השירותים לתא שלידו, ואף הן אינן של זדורוב. לטענת רבים, הודאתו של זדורוב בפני החוקרים והשחזור שביצע רצופים באי־דיוקים ואי־התאמות לתמונה שמשדרת זירת הרצח, ואת עצם הנכונות להודות ולשחזר רצח שכביכול לא ביצע (תוך אי־התאמה משמעותית לתנאי הזירה בפועל), תולים ברצון להקלה בעונש ונכונות לשתף פעולה עם הממסד, שבסופו של דבר עלה לו בחירותו.¹³

העניין הציבורי לובה גם עקב תגובותיה של אם הנרצחת, אילנה ראדה. כשהמשטרה הודיעה על כך שבידיה הרוצח של בתה, שאף הודה ושיחזר את ביצוע הרצח לעיני המצלמות, אמרה האם כי היא אינה בטוחה בכך שמדובר ברוצח האמיתי. פעמים רבות מאז טענה האם בכלי התקשורת כי היא מטילה ספק רב בכך שזדורוב הוא הרוצח, ולעיתים גם הצביעה על בני נוער ככאלו שמעורבים ברצח.¹⁴

עם הזמן, בעיני רבים "ראדה" ו"זדורוב" הפכו לשני צדדים קשורים של הפרשה. לעיתים קרובות ניתן למצוא בפעילות הציבורית למען צדק לזדורוב "גיוס" של תאיר ראדה לפעילות למען צדק לזדורוב וטענה כי המאבקים של זדורוב להוכחת חפותו ושל משפחת ראדה למציאת הרוצחים האמיתיים – חד הם.¹⁵ אולם, מהבחינה הציבורית, ובוודאי מהבחינה המשפטית, מדובר בשני פרויקטים שונים, אשר אינם בהכרח תלויים זה בזה ואף עשויים להפריע אחד

11 "אנטומיה של מז"פ – המשפחה מול המשטרה" ערוץ 1 (22.10.2007); "רק תאיר יודעת" ערוץ 10 (3.6.2008).

12 אולגה זדורוב האיש שלא היה שם (2018).

13 נעם ברקן "על חוט השערה" ידיעות אחרונות (27.10.2018), www.yediot.co.il/articles/0,7340, (27.10.2018), L-5381426,00.html.

14 יש לציין שהאב, שמואל ראדה, השתכנע עוד בתחילת משפטו של זדורוב שהוא הרוצח וכך המשיך לחשוב עד מותו ב־2016. בנו אוהד חושב כמוהו. לגבי דעתו של בנו רועי ראו שרון רופא־אופיר "רועי (אח של תאיר) ראדה: 'שלא יגידו לי נחמה. בולשיט, אין נחמה'" Xnet (16.2.2016), www.xnet.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4766441,00.html.

15 אזי לב־און "כל האמת על רצח תאיר ראדה ופרשת רומן זדורוב: ציבור, ממסד וצדק" (לא פורסם).

הערות על אודות המאפיינים והתוצאות של הדמוקרטיזציה של השיח הציבורי על משפט וצדק: הפעילות למען צדק לרומן זדורוב כמקרה בוחן

להצלחתו של האחר. כל עוד זדורוב מורשע ומרצה את מאסרו, האנרגיות הציבוריות שהיו יכולות להיות מוקדשות למציאת הרוצחים "האמיתיים" (ככל שאין מדובר בזדורוב) מוקדשות תחת זאת למאבק להוכחת חפותו של זדורוב. ואילו מבחינת הממסד – רק נסיבות חריגות ביותר יוכלו להצדיק מאמץ לחיפוש חשוד אחר ברצח, אשר מסכת משפטית ארוכה שימרה את הרשעתו של זדורוב בה. לא פלא שאילנה ראדה אמרה בכמה הזדמנויות כי היא כועסת על זדורוב כיוון שבהודאתו סתם את הגולל על המאמצים לגלות את הרוצחים האמיתיים, ולכן למרות שהיא תומכת במאבק לשחרורו, היא לא תשתתף בו באופן פעיל. כאשר השתתפה באחת מהפגנות התמיכה בזדורוב שנערכה במאי 2016 בכיכר רבין, אמרה בנאומו דווקא כי "אני לא מבקשת את שחרורו של זדורוב, או לזכותו מכל אשמה. כי את הטלטלה הזאת וחוסר הוודאות הוא הביא על עצמו ועלינו בעיקר".¹⁶

אם זדורוב אינו הרוצח, אז מי הרוצח? הספקות הקיימים בקרב חלקים ניכרים בציבור לגבי אשמתו של זדורוב יוצרים חלל ריק, אשר רבים חשים צורך למלא. רבים חשים שלא בנוח עם המחשבה שזדורוב חף מפשע, כאשר לא קיימת לצידה תיאוריה משלימה לגבי זהות הרוצחים, המגיע לביצוע הרצח ואופן ביצועו. כך תפסו אחיזה בציבור תרחישים אלטרנטיביים לגבי זהות הרוצחים. תרחישים אלה אינם תלושים מהמציאות, אלא מבוססים על ראיות המצויות בחומרי החקירה: חלקם מצביעים על האפשרות שברצח היו מעורבים בני נוער, ייתכן שאפילו חברים או חברות של תאיר; חלקם מצביעים על האפשרות שתאיר נחשפה לעסקת סמים, שהתדרדרה לרצח; ואחרים טוענים כי ייתכן והרוצחים היו בעלי משיכה לתפיסות שטניות, או בעלי הפרעה נפשית.

לטענות בדבר חפותו של זדורוב התווספו משנת 2012 עדויות המצביעות על איתורה האפשרי של הרוצחת האמיתית, אשר נחשפו לציבור הרחב בשנת 2016 בסדרת הטלוויזיה המופתית "צל של אמת".¹⁷ צעיר כבן 30 ששמו אסור בפרסום למעט ראשי התיבות של שמו – א"ח – העיד במשטרה כי חברתו בעת הרצח, צעירה בת גילו בשם אולה שהתפרסמה מאז בעיקר בראשי התיבות של שמה, א"ק – היא זו שביצעה את הרצח. בזמן הרצח בני הזוג התגוררו בקצרין. לטענת א"ח, אולה הראתה לו בלילה שלאחר הרצח תיק ובו בגדים שלו, שלטענתה לבשה בזמן הרצח; הוא ראה גם את סכין הרצח המגואלת בדם, פאה וכפפות בהן השתמשה. לטענתו, א"ק סיפרה לו לפרטי פרטים את אופן ביצוע הרצח. עם השנים, נתמכה עדותו של א"ח בעדותם של אנשים נוספים אשר לטענתם א"ק סיפרה להם סיפור דומה. בשנת 2018 נתגלתה בבדיקת DNA מיטוכונדריאלי התאמה בין שערה שנמצאה על פלג הגוף התחתון של תאיר לבין א"ח (שטען שש שנים קודם לכן כי א"ק ביצעה את הרצח כשהייתה לבושה במכנסיו).

לאחר עדותו של א"ח במשטרה, נשלחה א"ק למעצר בית למשך כמה ימים, שאותו הפרה כאשר הגיעה באור יום לבקר מכר שלה, שעבד במכללה בקצרין. במקום ציבורי ולעיני אנשים

16 איתי בלומנטל "אמה של תאיר ראדה בהפגנה: גיליתי שאני חיה בקשר ובטוח" Ynet – בארץ (19.5.2016) www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4805477,00.html

17 "צל של אמת", לעיל ה"ש 10, פרק 4.

רבים היא ניסתה לשסף את גרונו. כאשר אותו מכר הצליח להשתלט עליה והנוכחים באירוע הזעיקו את המשטרה, היא ניסתה לנשוך את צווארו של השוטר שעצר אותה ולנגוס ממנו פיסת עור. בחקירתה במשטרה סיפרה בפירוט רב (ובסתירה לעדויותיה הקודמות), ובהתאמה מושלמת לעדותו של א"ח, על בעיותיה הנפשיות ומשיכתה לדם ולאיברים פנימיים. בהמשך להתרחשויות הללו אושפזה א"ק בבית חולים לחולי נפש, ממנו שוחררה ב־2015, מעט לפני דחיית ערעורו של רומן זדורוב בבית המשפט העליון.¹⁸ עם הזמן התוודע הציבור גם לעבודות האמנות של א"ק, שהיא אמנית מרשימה וזוכת פרסים, אשר שיריה וציוריה מכילים מוטיבים שלדעת רבים מתכתבים לכאורה עם הרצח.

אם כן, בפני הציבור עומד קולאז' שמורכב מילדה שנרצחה בבית ספרה, מהגר שלדעת רבים "נתפר" והודה ברצח שלא ביצע, כמה ערכאות משפטיות שמרשיעות את זדורוב ומשמרות את ההרשעה באופן נחרץ, אמה של הקורבן שחולקת מהרגע הראשון על עמדת הממסד, בחורה בעלת הפרעה נפשית אשר לכאורה הודתה בפני אנשים שהיא הרוצחת האמיתית, תיאוריות אלטרנטיביות על כמות שטן, חברות בנות 13 הנחשדות כמעורבות ברצח וספקות שאינם מרפים, ובעיני רבים רק מתעצמים. לא פלא שהמקרה הפך, כפי שהיטיב לתאר גבי גזית, איש תקשורת אשר עקב מקרוב אחרי המקרה, ל"תוכנית ריאליטי לאומית".¹⁹

החל מ־2009, וביתר שאת מ־2013, הוקמו קבוצות פייסבוק רבות העוסקות בפרשה. נכון לזמן הכתיבה, קיימות 15 קבוצות פעילות העוסקות בפרשת זדורוב. עם הרחבת היקף השימוש בפייסבוק והפיכתו לזירת שיח ציבורית מובילה, גדל גם מספר הקבוצות העוסקות בפרשה, ובתוך כך גם מספר המשתתפים והיקף השיחה. בסוף שנת 2015, לאחר דחיית ערעורו של זדורוב לבית המשפט העליון, נסק מספר החברים בקבוצות, והגדולה מביניהן, "כל האמת על פרשת רצח תאיר ראדה ז"ל", הפכה לאחת הגדולות בישראל. לפי כתבה באתר 'מזבלה', שסקרה את קבוצות הפייסבוק הפופולריות בישראל בתחילת 2016 על סמך נתונים של חברת SpyTheNet, מתוך שלוש הקבוצות הגדולות בשפה העברית בישראל, שתיים עסקו בנושאים יומיומיים, כאשר הראשונה, "פשפשוך" – עוסקת בהחלפת חפצים, השנייה, "אמהות מבשלות ביחד" – מיעדת להחלפת מתכונים והשלישית, "כל האמת על פרשת רצח תאיר ראדה ז"ל" – כללה למעלה מ־200 אלף חברים.²⁰ במקביל לפעילות בפייסבוק הועלו והונגשו בהדרגה כלל חומרי החקירה לאתר "האמת היום" (החל מ־2016).²¹

התכנים המתפרסמים בקבוצות מצדדים בחפותו של זדורוב באופן מובהק, תוך מתן כמה לטיעונים רבים המחזקים את חפותו, והיעדר כמעט מוחלט של אנשים וטיעונים התומכים בהרשעתו. יתרה מכך: הקבוצות הפכו לזירה אנטי־ממסדית שבה עולים בתדירות גבוהה תכנים הקשורים לכשלים ממסדיים, מקרי אלימות ורצח בעלי דמיון לרצח של תאיר, הרשעות של

18 ע"פ זדורוב, לעיל ה"ש 7.

19 103FM "מנהל הדף 'מי רצח את תאיר': הגשנו תלונה רשמית ובה קבענו שהראיות נגד זדורוב בדויות "מעריב" (10.4.2016) www.maariv.co.il/news/israel/Article-536276.

20 דורי בן ישראל "הצינור חוגג K900 ו-y.net בלחץ היסטרי – דירוג עמודי הפייסבוק לחודש ינואר 2016" מזבלה (15.2.2016) www.mizbala.com/digital/social-media/10915.

21 ראו את אתר האינטרנט "האמת היום" – מי רצח את תאיר ראדה" www.truthtoday.co.il.

הערות על אודות המאפיינים והתוצאות של הדמוקרטיזציה של השיח הציבורי על משפט וצדק: הפעילות למען צדק לרומן זדורוב כמקרה בוחן

חפים מפשע ועוולות ממסדיות אחרות שמתרחשות בהקשרים אחרים לחלוטין ואינן נוגעות ישירות לפרשה. בדיונים משתתפים "אזרחים-מומחים" (או כפי שמכונים בספרות, professional amateurs) מסוגים שונים, למשל, אנשים שהיו מעורבים במשפט המקורי, שהכירו את הנפשות הפועלות, שחוו מקרים דומים, בעלי ידע מקצועי רלוונטי ועוד.²²

ד. הסביבה התקשורתית המאפיינת את הפעילות הציבורית למען צדק לזדורוב

מיקודו של המאמר הנוכחי הוא ביכולתו של הציבור להשתמש בכלים של התקשורת החדשה, ובמיוחד זו החברתית, כדי לשמור על פרשת זדורוב במודעות הציבורית ולנסות להשפיע בהקשרה על הממסד. אומנם בחזית הכיסוי התקשורתית של הפרשה נמצאים השופטים שישבו בערכאות השונות, עורכי הדין שייצגו את זדורוב לאורך השנים, אנשי הפרקליטות והמשטרה, אנשי המכון לרפואה משפטית ומומחים שונים וכן אנשי התקשורת – המתווכים העיקריים בין הפרשה לציבור. אבל מעניין במיוחד לציין את הפעילות הציבורית רחבת ההיקף בפייסבוק, שהחלה ב־2009. מעבר לכיסוי האינטנסיבי של פרשת זדורוב בתקשורת המרכזית, שני תהליכים קשורים תרמו להתעניינות הציבורית במקרה של זדורוב והשאתו על סדר היום: פרסומם והנגשתם של מרבית חומרי החקירה והתגבשותן של קבוצות פייסבוק העוסקות בפרשה וחוקרות אותה על בסיס מידע מקורי.²³ הסביבה התקשורתית המאפיינת את הפעילות הציבורית למען צדק לזדורוב מתייחדת בשלושה מאפיינים שלובים זה בזה: (א) דיגיטציה של חומרי החקירה, (ב) שקיפות והנגשה של חומרי החקירה לציבור, ו־(ג) קיום של זירות שיח שבהן הציבור יכול לדון במקרה. בעוד שעיקר הדיון בהמשך ייסוב סביב השיח הציבורי על אודות הפרשה ברשתות החברתיות – (ג) – הרי שהשיח למען צדק לזדורוב מתייחד בכך שהוא ניזון מחומרי החקירה אשר נגישים לציבור ומתבסס עליהם [(ב)]. בתורם, השקיפות והנגישות של חומרי החקירה מתבססים על כך שהם עברו דיגיטציה [(א)], שכן אחרת לא ניתן היה להעלות אותם לאינטרנט ולהנגיש אותם. אם כן, הדיון למטה יפתח בדיגיטציה של חומרי החקירה, שהינה תנאי הכרחי (אך לא מספיק) להעלאתם והנגשתם לרשת, שהינו בתורו תנאי הכרחי (אך לא מספיק) לקיום דיון מבוסס (שאינו בנוי על טענות בעלמא) ברשתות החברתיות.

1. דיגיטציה

רבים משווים בין פרשת זדורוב לפרשת עמוס ברנס, שהורשע בשנת 1976 ברצח החיילת רחל הלר. בדומה לזדורוב, ברנס הודה ושיחזר את הרצח, אך חזר בו מהודאתו ומאז טען לחפותו. בקשת ברנס למשפט חוזר נדחתה כמה פעמים ולבסוף התקבלה, והמדינה נתבקשה להגיש את החומר המשפטי מטעמה לצורך משפט חוזר. טור שכתב ברוך לשם, אז יועץ תקשורת לשר

22 לב-און, לעיל ה"ש 15.

23 שם. במסגרת הספר מוצג ביסוס אמפירי של הטענה שהפעילות בפייסבוק מובילה לעניין במקרה וידע על אודותיו.

המשטרה, ממחיש ממקור ראשון את הסכנות הקיימות כאשר החומר המשפטי אינו מתועד בצורה דיגיטלית. לשם כותב:

על חטאי אני מכה היום. יכול להיות שאני האחראי לכך שעמוס ברנס זוכה לבסוף מרצח רחל הדר, ולכך שרבים כל כך מפקפקים באפשרות שרומן זדורוב רצח את הילדה תאיר ראדה.

כאשר הייתי סטודנט לתואר שני בתקשורת החלטתי לכתוב תזה על חקירות משטרה והביטוי שלה בתקשורת. בחרתי ברצח החיילת רחל הדר שהתרחש ב-1974. באותו עת שימשתי יועץ תקשורת לשר המשטרה, וניתנה לי גישה לחומרי החקירה. צללתי לתוך החומרים והוצאתי ספר על הפרשה... הפגמים שהיו בחקירה הביאו להחלטה של בית המשפט העליון לערוך משפט חוזר. פרקליטות המדינה הודיעה כי אינה מצליחה למצוא את כל תיקי החקירה, ובצדק – הם היו אצלי בחלקם, לצורך כתיבת הספר, ונעלמו במשך נדודי בין דירות סטודנטים. בעקבות זאת לא התקיים המשפט וברנס זכה ל"זיכוי אילם"...

מה שמוביל אותנו לפרשת זדורוב... [אני] מקווה כי סופר, שאולי כותב על הפרשה, לא איבד את התיקים. כל אדם סביר שיקרא את עדויותיו של זדורוב יקבע ללא היסוס שמדובר ברצח.²⁴

מקרים שבהם כותבים מקבלים חומרי חקירה הביתה ולא מחזירים אותם (ועוד כותבים על כך טור בעיתון הנפוץ במדינה) הם נדירים. לעיתים קרובות יותר שומעים על אש שפרצה בארכיונים וכילתה חומרי חקירה, שיטפונות, או סתם היעלמות של חומרי חקירה באופן לא מוסבר.

הסביבה התקשורתית שבה מתנהל השיח על משפט וצדק בהקשר של זדורוב שונה באופן דרסטי מהסביבה התקשורתית שבה התנהל משפטו של עמוס ברנס. בראש ובראשונה, יש לציין את העובדה הפשוטה שמרבית החומרים בתיק זדורוב עברו דיגיטציה, בעוד שחומרי חקירתו של עמוס ברנס נותרו "על הנייר".²⁵ בתקופת חקירתו של ברנס תהליכי סריקה, שכפול והעברה של החומרים היו יקרים ומסורבלים. מאז, הטכנולוגיה התפתחה וכיום תהליכים אלו הפכו להיות זולים ופשוטים.

עם זאת, לא כל החומר המשפטי בתיק זדורוב עבר דיגיטציה, או שיכול היה לעבור דיגיטציה, וכתוצאה מכך, בכמה הזדמנויות חומרים משפטיים הקשורים לתיק אבדו. כך, למשל, הטלפון הסלולרי שהיה בשימוש תאיר ראדה נשמר בארכיון משטרה, וכאשר אושר לאמה לקבל עותק מהתכנים שנשמרו בו, נמסר לה כי הטלפון אבד (הטלפון נמצא בחיפוש

24 ברוך לשם "הודאה זו הודאה זו הודאה" ידיעות אחרונות 21 (30.10.2014).

25 עוד על חשיבות תהליכי הדיגיטציה במסגרת תהליכי מדיאטיזציה, ראו Niels O. Finnemann, *Digitization: New Trajectories of Mediatization? in COMMUNICATION 297* (Knut Lundby ed., 2014).

הערות על אודות המאפיינים והתוצאות של הדמוקרטיזציה של השיח הציבורי על משפט וצדק: הפעילות למען צדק לרומן זדורוב כמקרה בוחן

מאוחר יותר). עוד עלה במהלך השנים, כי מוצגים שהיו אמורים להישמר (כגון שערות מזירת הרצח) – אבדו ואינם זמינים יותר להגנה ובכלל.

הדוגמאות למעלה משקפות את היתרונות שביכולת השימור וההפצה של חומרים דיגיטליים, שאינם מתקיימים במקרים של מוצגים פיזיים. כמובן שגם כאשר החומרים דיגיטליים, עדיין ניתן להפוך אותם בחזרה לפיזיים: למשל, ההגנה בתיק התלוננה פעמים רבות כי הפרקליטות מעבירה לה הדפסות של קבצים על פני ניירות וזאת כדי להקשות עליה, במקום לשלוח את קבצי המקור שקיימים ברשותה.

זאת ועוד, גם אם החומרים דיגיטליים, עדיין יכול להיות שהם לא יועברו לנמענים רלוונטיים, כמו בדוגמה הבאה. בידי הפרקליטות היו קיימים עוד משנת 2006 תדפיסים של התכתבויות של תאיר ב-ICQ (תוכנת צ'אט פופולרית בזמן הרצח). תדפיסים אלה לא הועברו להגנה על אף בקשות חוזרות ונשנות, וזאת בטענה שמדובר בצנעת הפרט, וכי בחומרים שלא הועברו אין תכנים שעשויים לשפוך אור חדש על מקרה הרצח ופענוחו. למרות זאת, המשיכה משפחת ראדה לבקש גישה למחשב לצורך גישה להתכתבויות אלה. כאשר לבסוף הועברו החומרים לידיה בשנת 2017, התברר כי הייתה בהם התכתבות בין תאיר לבין ידיד שלה שבה היא ביררה האם הוא העביר את מספר הטלפון שלה לנער המבוגר ממנה מקריית שמונה שהטריד אותה טלפונית.²⁶ יש לציין כי ההטרדות הטלפוניות, והחשד שהרצח של תאיר נגרם בהקשר להן, דווקא כן היו אחד מכיווני החקירה הראשוניים של המשטרה, אשר נשללו על ידיה בהמשך.

ככל שקיימים חומרים דיגיטליים, ובוודאי כאלו שאינם דיגיטליים, אשר לא מוצאים את דרכם להגנה, עלולה להיווצר פגיעה בזכויות נאשמים וגם בזכות הציבור לדעת. לעומת זאת, מרגע שהחומרים הופכים להיות דיגיטליים ומגיעים לידי ההגנה, הרי שהיא יכולה לעשות בהם כל שימוש מותר בחוק, לרבות העברת החומרים הלאה, לאנשים בודדים או לציבור כולו, מה שהופך להיות קל משמעותית הודות לאינטרנט, הרשתות החברתיות והטלפונים החכמים.

2. שקיפות והנגשה

כשחומרי חקירה עוברים דיגיטציה, קל יותר לפתוח אותם לציבור במידה שמי שמחזיק בחומר מעוניין בכך, וכתוצאה מכך הוא יכול להגיע לבחינה וביקורת של אנשים רבים נוספים, הן מקרב חוגים שקרובים למקרה והן מקרב הציבור הרחב. פתיחת החומרים, "מלמטה", והנגשתם לציבור הם השלב השני בהרחבת מעגל השיח והפעולה על אודות פרשות משפטיות, אשר מודגמת במקרה שלפנינו.²⁷

26 נעם ברקן "באיחור של שנים מתברר: צעיר הדאיג את תאיר ראדה חודשיים לפני הרצח" ynet – בארץ (20.9.2017) www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-5019147,00.html. צילומי המסך המתייחסים להתכתבות ב-ICQ נוצרו על ידי פעילים, שגם סייעו למשפחת ראדה להוריד את התכנים מהמחשב ולקטלג אותם.

27 ספרות רבה לגבי שקיפות מדגישה את החשיבות של האינטרנט, ובמיוחד המדיה החברתית, על מנת לסייע לאזרחים וגופים להגיע למידע רלוונטי ועל בסיסו לגבש תמונת מצב מושכלת. למשל John C. Bertot, Paul T. Jaeger & Justin M. Grimes, *Using ICTs to Create a Culture of*

בשנים הראשונות לניהול התיק הועברו החומרים שהיו ברשות ההגנה לאנשי מקצוע שונים לצורך עזרה בעבודה על התיק וכן למשפחתה של תאיר ז"ל (שאינה צד להליך המשפטי). עם הזמן המשיכו החומרים והגיעו לידיהם של אנשים רבים נוספים. החומרים היו בפורמטים פופולריים של טקסט (כמו קבצי וורד או PDF), תמונות וסרטונים, אשר אפשרו לאנשים מהציבור לפתוח אותם במחשבים הפרטיים שלהם. חלק מהמסמכים הטקסטואליים נכתב בתוכנת עריכה, אבל חלק ניכר מהמסמכים שהגיעו לציבור הוא מסמכים סרוקים שבמקור נכתבו בכתב יד (כגון יומן החקירה, דוחות ותזכירים משטרתיים).

הפצתם והנגשתם של חומרי החקירה בפרשת זדורוב מסתמכות בראש ובראשונה על האינטרנט. אם נשווה זאת למקרה ברנס, בשנות ה-70 של המאה ה-20 (אז נאספו חומרי החקירה ונערכו המשפט), האינטרנט היה נחלתם של מכוני מחקר וגופים ביטחוניים בלבד, ולאנשים מהשורה לא הייתה גישה אליו. בשנות ה-90 של המאה ה-20, האינטרנט (בזכות הכניסה המסיבית לשימוש של דפדפנים באמצעותם ניתן לגשת ל-www) הפך לפלטפורמה מרכזית לשיח ציבורי, וכיום החדירה שלו (בעיקר בזכות הטלפונים החכמים) במקומות רבים בעולם היא כמעט אוניברסלית. מהפכה נוספת הקשורה ליכולת להגיע לתכנים ולדבר עליהם התרחשה מאמצע העשור הראשון של המאה ה-21, עם עלייתן של הרשתות החברתיות (ובראשן פייסבוק), אשר מחברות בצורה אינטגרטיבית יותר בין מחשבים ובין אנשים, בהתאם לתפיסת ה-Web 2.0.²⁸

בפרשה שלפנינו, עד 2016 חלקים מהחומר המשפטי הופצו באופן ספורדי באתרים שונים או בקבוצות מדיה חברתית, אולם עדיין לא היו זמינים באופן גורף. בשנת 2016 השתנה מצב זה, עם הקמת האתר "האמת היום" אשר ריכז לראשונה את כלל החומרים המשטרתיים, המשפטיים, התקשורתיים ואחרים הנוגעים לפרשה.²⁹ למיטב ידיעתי, זהו מקרה ראשון שבו כלל החומרים המשפטיים והאחרים לגבי פרשה משפטית, ועוד כזו העוסקת בתיק רצח ואשר היקף המסמכים בה נרחב ביותר, מועלים לאינטרנט בצורה מסודרת ומונגשת לציבור, תוך קטלוג של פריטי המידע ואפשרויות ניווט ברורות ביניהם.

Transparency: E-government and Social Media as Openness and Anti-corruption Tools for Societies, 27 GOVERNMENT INFORMATION QUARTERLY 264 (2010). לעומת זאת, טקסטים מעטים מתייחסים, בדומה לטקסט הנוכחי, לכך שלפתיחות והשקיפות שמאופשרות על ידי האינטרנט והרשתות החברתיות יש גם צדדים בעייתיים, כגון העובדה שרשויות פותחות חומרים מסוימים, ולא אחרים, וכתוצאה מכך מייצרות תמונת מצב חלקית אצל הנחשפים לחומרים הללו, או בשל כך שלאזרחים אשר נחשפים לחומרים ש"הושקפו" להם לא תמיד יש את הכלים להפיק תמונת מצב מושכלת על בסיסם. דיון נוסף בסוגיות אלה הוא מעבר להיקף המאמר הנוכחי. ראו Cynthia Stohl, Michael Stohl & Paul M. Leonardi, *Managing Opacity Information Visibility and the Paradox of Transparency in the Digital Age*, 10 INT'L J. OF COMMUNICATION 15 (2016); Frank Bannister & Regina Connolly, *The Trouble with Transparency: a Critical Review of Openness in E-government*, 3 POLICY & INTERNET 1 (2011).

Tim O'Reilly, *What is Web 2.0: Design Patterns and Business Models for the Next Generation of Software*, 65 COMMUNICATIONS & STRATEGIES 17 (2007) 28

"האמת היום – מי רצח את תאיר ראדה", לעיל ה"ש 21. 29

הערות על אודות המאפיינים והתוצאות של הדמוקרטיזציה של השיח הציבורי על משפט וצדק: הפעילות למען צדק לרומן וזרוב כמקרה בוחר

אולם, גם לאחר פתיחתם של החומרים הדיגיטליים לציבור, עדיין יש להתגבר על מכשולים נוספים על מנת שציבורים רחבים יוכלו להפיק את מלוא התועלות מהם.³⁰ בתוך כך, חלק מהמסמכים כתובים בכתב יד קשה לקריאה. לצורך כך דאג מנהל האתר לתמלול של אותם חומרים באמצעות מתנדבים. לאחר פרסום פוסט בעניין בקבוצת הפייסבוק "האמת היום" גויסו כמה מתנדבים, וכל אחד מהם קיבל מספר קטן של מסמכים לתמלול, ואילו אחרים עברו על התמלול המוגמר ותיקנו בהתאם לצורך. תמלול הטקסטים מסייע לקוראים להבין את תוכן המסמכים וכן מאפשר חיפוש בתוך הטקסט, כמו גם העתקה והפצה קלה של המלל.

נושא נוסף שמקשה על הנגשת חומרים לציבור הוא השפה. הרוב המכריע של חקירותיו של זדורוב ושיחותיו עם המדובבים שהוכנסו לתאו התנהל ברוסית, שפה שמרבית הציבור בישראל אינו שולט בה. אומנם המשטרה שלחה את קלטות הווידאו שהכילו את חומרי החקירה הללו לתרגום, אולם הוא הועבר להגנה (ובהמשך גם לציבור הרחב) כקבצים, ולא ככתוביות על גבי חומרי הווידאו (פעולה שהמשטרה כמובן אינה מחויבת לבצע), ותוך השמטות קלות. כתוצאה מכך, הצופים בחומרי הווידאו (בין אם הם דוברי רוסית, ובוודאי אם הם לא דוברים את השפה), אינם יכולים לצפות בחומרים ובמקביל לקרוא כתוביות שמתייחסות לתוכן, דבר הפוגע משמעותית בחוויית הצפייה. על מנת לשפר את חוויית הצפייה ובמקביל לעבור על התרגום של החומר התבצעה עבודה בהיקף רחב מאוד על ידי כמה פעילים. הפעילים עברו באופן שיתופי על החומרים, ערכו את התרגום והעלו אותו ככתוביות על גבי חומרי הווידאו. לאחר תהליך נוסף של ניפוי ותיקונים, הועלו הסרטונים ל-YouTube, שם הם נגישים לכלל הציבור. (מדובר ב־110 שעות של וידאו "איכותי", כלומר כזה שמכיל שיחה בין המצולמים בו, ועוד 47 שעות של וידאו ללא דיבורים (שכלל בעיקר שינה) שגם עליו היה צורך לעבור).

אחת הדילמות העומדות לפתחם של הפעילים אשר משתתפים במפעל הנגשת החומרים היא אילו חומרים להנגיש ואילו לא. התיק המשפטי כולל תמונות קשות מזירת הרצח וכן מהגיתוח לאחר המוות במכון הפתולוגי. הוא גם כולל שמות של בני נוער שאוזכרו בהקשרים שעשויים להיתפס כבעייתיים. הנגשת חומרי חקירה אלה לציבור הרחב עלולה לגרום לנזק מתמשך לבני הנוער הללו, שבגרו מאז, וכן לפגיעה בכבוד המת ובמשפחה, במקרה של תמונות מזירת הרצח. יש לציין שבזמן הכתיבה, האתר לא הציג כלל תמונות של הגופה ותמונות מעטות מזירת הרצח. בנוסף, במסמכי החקירה שמכילים שמות של קטינים, הושחרו השמות כשהועלו לאתר "האמת היום". אולם, פעולות אלה מבוצעות במסגרת הסדרה עצמית של הפעילים ומיוזמתם, ולא מן הנמנע שביום מן הימים יחשפו חומרים אלו לציבור ללא צנזור. מהתצפית שנערכה בקבוצות, כחלק מהמחקר על אודות הפעילות הציבורית ברשתות החברתיות למען צדק לזדורוב, עולה כי להנגשת חומרי החקירה לציבור עלולות להיות גם השלכות שאינן ברורות במבט ראשון. במקום לגרום להבהרה של פעילויות החקירה שהתבצעו, הנגשת חומרי החקירה עשויה לגרום דווקא לבלבול. הציבור הרחב אינו נחשף באופן שוטף לחומרים משפטיים, ובמקרה שלפנינו הוא מגיע לאתר שבו שפע בלתי נדלה של חומרים.

30 יש לציין כי בחלק מהמסמכים הסרוקים קיימות השחרות, שאינן מאפשרות לקרוא את המלל המקורי. במקרים אלה יש לחזור ולבקש סיוע ממי שהחומר המקורי נמצא אצלו.

לעיתים קרובות הציבור יכול לטעות ולחשוב כי עומדים בפניו כלל חומרי החקירה שנאספו, וכאשר הוא נתקל בהיעדר חומרים, או אינו מבין הקשר מסוים, הוא עלול לחשוב שלא התבצעו פעילויות חקירה מסוימות, או שכיוון חקירה מסוים הוזנח או "טויח". בפועל, מאוד ייתכן שכן בוצעו פעילויות חקירה באותו הקשר, אולם התוצרים שהופקו מפעילויות חקירה אלה לא הוגשו בסופו של דבר לבית המשפט, ובהמשך לכך אינם זמינים למשתמשים באתר.

לדוגמה, אחד מכיווני החקירה הראשונים של המשטרה היה שבני נוער אשר לקחו טרמפ מקצרין סביב שעת הרצח והתנהגו באופן מחשיד, לטענת הנהג שאסף אותם, היו קשורים למקרה הרצח באופן כלשהו. המשטרה השקיעה מאמצים עילאיים והגיעה לטרמפיסטים הללו כמעט חודש לאחר הרצח וכשבוועיים לאחר הודאתו של זדורוב. התקיים זיהוי הדדי חלקי בין הנהג לבין הטרמפיסטים, ובעקבות מחקר תקשורת ועדויות נוספות הובהר כי בני הנוער הללו אינם חשודים בדבר. בשל כך החליטה ההגנה (וכמובן גם התביעה) לא להגיש מסמכים לגבי פעילויות החקירה שבוצעו בהקשר זה לבית המשפט. אולם הסיפור הספיק לדלוף לתקשורת, ומספר קטן של מסמכים כן הוגש לבית המשפט על מנת להמחיש את היקף פעולות החקירה שביצעה המשטרה. כיוון שחומרים אלה (ולא "התמונה המלאה") הם שנחשפו בפני הציבור, הרי שלאילו שקוראים את החומר ואינם בקיאים באופן ההתנהלות של פרשות משפטיות עלול להיווצר הרושם כי המקרה לא נחקר די הצורך. ואכן נושא הטרמפיסטים הפך להיות מקור בלתי נדלה לשמועות סביב הפרשה.

דוגמה נוספת שממחישה נקודה זו קשורה לכך שבמקרים רבים נחקרו על ידי המשטרה בני נוער, ובשל חוסר רלוונטיות החליטו התביעה וההגנה לא להגיש חומרים אלה לבית המשפט. כך, עוד בלילה שלאחר הרצח חקרה המשטרה מספר רב של בני נוער, בנים ובנות, חברים של תאיר ותלמידים בשכבת הגיל שלה. בעוד שעדויותיהם של בני נוער מסוימים הוגשו לבית המשפט, הרי שהצדדים לא מצאו טעם בהגשת עדויות אחרות. גם בהקשר זה ניתן לעיתים למצוא בקבוצות העוסקות בנושא ברשתות החברתיות תמיהות בנוסח "כיצד ייתכן ש-X כלל לא נחקר?" או שלא נלקחו ממנו דגימות מסוימות, בעוד שבפועל אותו בן נוער דווקא כן נחקר או נדגם. גם כאן, היעדר הזמינות של התיעוד (ולנוכח התיעוד המסיבי של חומרים אחרים) גורם לכך שיהיו כאלה שיחשבו שלא בוצעו פעולות חקירה, כאשר בפועל ההפך הוא הנכון. במקרים חריגים חומרי חקירה לא הוגשו לבית המשפט, ובכל זאת מצאו את דרכם לפעילים שהיו מקורבים לתיק ומשם התפרסמו ברשת (למשל, עדותה של לי לחיאני, שנכחה בשירותי הרצח בשעת הרצח, שמשום מה לא הוגשה לבית המשפט למרות חשיבותה, אולם הוזכרה במהלך הדיונים).³¹ עניין זה עשוי להגביר עוד יותר את הבלבול של הקוראים הנחשפים לחומרים אלו, ולא ברורה להם ההבחנה בין חומרים שהוגשו לבית המשפט ובין אלו שלא. תוצאה נוספת שאינה צפויה של הנגשת חומרי החקירה בתיק זדורוב היא חוסר הסימטריה שנוצר מול תיקי חקירה רלוונטיים אחרים, שלא הונגשו באופן זה. כך, חומרי החקירה

31 ראו לדוגמה עדותה של לי לחיאני, שמסומנת כעדות מספר 11 בתיק החקירה, אשר נמסרה בתאריך 7.12.2006 בשעה 11:07 ופורסמה באתר "האמת היום – מי רצח את תאיר ראדה", לעיל ה"ש 21.

הערות על אודות המאפיינים והתוצאות של הדמוקרטיזציה של השיח הציבורי על משפט וצדק: הפעילות למען צדק לרומן זדורוב כמקרה בוחן

שקשורים לא"ק לא הונגשו לציבור. הבקשה למשפט החוזר שהוגשה באוקטובר 2019 בעניינו של זדורוב, מתבססת גם על חומרי החקירה שקשורים לא"ק. חומרי חקירה אלה נגישים לסנגורים של זדורוב, אבל לא לציבור הרחב. כך נוצרת אסימטריה בין הידע הרב שיש לציבור על אודות התיק ה"מקורי" של זדורוב לבין חוסר הידע של הציבור לגבי חקירותיה של א"ק, אשר מכורח העובדה שהסניגור בחר להסתמך עליהם בהגשת הבקשה למשפט החוזר, הפכו קשורים. יתרה מכך, הציבור, אשר יודע שכלל חומרי החקירה בתיק זדורוב נחשף בפניו, עלול לחשוב שלא קיימים חומרים מהותיים כנגד א"ק (שכן אילו היו כאלה היו נחשפים בפניו גם כן, לתפיסת אנשים בציבור).³²

יש לזכור גם שבמקביל להימצאותם של חומרי החקירה לנגד עיניו, הציבור נחשף גם לחומרים תקשורתיים ואחרים שערך האמת שלהם מוטל בספק (לדוגמה – חומרים עיתונאיים שצוינו קודם, סרטים שהועלו ל-YouTube על ידי פעילים, הקלטות של מתחזים ועוד). כאשר חומרים משפטיים ולא-משפטיים "מתערבבים" ומוצגים במקביל לעיני הציבור, ויתרה מכך כאשר חלק מהחומרים הלא-משפטיים עשויים בצורה מאוד ויזואלית ואטרקטיבית, הרי שמשקלם וכוחם ליצור שינוי תודעתי אצל הציבור עשויים להיות משמעותיים יותר מהמשקל של החומרים המשפטיים, ובכל מקרה לייצר הטיות בשיקול הדעת של אותם אנשים שנחשפים למכלול החומרים.³³

3. זירות שיח

הרשת החברתית פייסבוק הוקמה בשנת 2004 ותוך שנים מעטות הפכה לזירה מרכזית לשיח ויצירת דעת קהל. כבר לאחר הנסיקה בשימוש בפייסבוק, הפכה ישראל לאחת המדינות המובילות בעולם בשימוש בפייסבוק. במחקר משנת 2011 של קומסקור הוגדרה ישראל כ"אלופת העולם" בשימוש בפייסבוק, כיוון שבאותו זמן 53% מכלל האוכלוסייה השתמשו בפייסבוק. בנוסף, ישראלים שהו בפייסבוק 11.1 שעות בחודש בממוצע, כמעט כפול מהממוצע העולמי שעמד אז על 5.7 שעות לחודש.³⁴ נכון לשנת 2012, כ-66% ממשתמשי האינטרנט בישראל היו בעלי חשבון פייסבוק.³⁵ ב-2009 היו 2 מיליון ישראלים חברים

32 יש כאלה שכורכים את פרשת זדורוב עם המקרה של משה יינן, תושב קצרין שגרוננו שוסף באמצע היום בקצרין, כחצי שנה לאחר הירצחה של תאיר. כיוון שחקירת המשטרה במקרה זה לא הבשילה כדי הליך משפטי, הרי שלא ניתן לעיין בחומרי החקירה, והציבור הרחב אינו יכול לשפוט אם הקישור שנעשה בין מקרה יינן לבין מקרה ראדה תקף. לספקולציה בדבר קשר כזה ראו איתן בקרמן "האם הרוצח הוא הרוצח" המקום הכי חם בגיהנום (23.2.2014) www.ha-makom.co.il/post/rada-zadorov.

33 לגבי החשיבות של הגורם הויזואלי בתהליכים משפטיים ראו Elizabeth G. Porter, *Taking Images Seriously*, 114 COLUM. L. REV. 1678 (2014).

34 *It's a Social World: Top 10 Need-to-knows About Social Networking and Where it's Headed* (December 21, 2011) http://www.comscore.com/it_is_a_social_world

35 איגוד האינטרנט הישראלי שימוש בפייסבוק – נתונים דמוגרפיים ודפים מובילים (2012) www.isoc.org.il/sts-data/10582.

בפייסבוק, ב-2011 3.4 מיליון, ב-2013–2014 4 מיליון ישראלים ובסוף שנת 2017 היו בה כ- 5.8 מיליון חברים ישראלים (Stats World Internet, 2017).³⁶

בנוסף, יש לציין שבמדינת ישראל היסטוריה ארוכת טווח של מחאות חברתיות על בסיס אידאולוגי, דתי, לאומי, אתני ואחר.³⁷ לא פלא שמיד לאחר התפשטות השימוש באינטרנט, ומאוחר יותר ברשתות החברתיות, הפכו גם אלה לזירות מרכזיות להנעת מחאות ציבוריות, ובמיוחד בזמן המחאה החברתית בקיץ 2011.³⁸

החל מ-2009 (עוד בטרם הרשתות של זדורוב בבית המשפט המחוזי), וביתר שאת מ-2013, התפתחו בפייסבוק קבוצות העוסקות בפרשת הרצח ובהליך המשפטי. לאחר דחיית ערעורו של זדורוב לבית המשפט העליון בשנת 2015, מספר החברים בקבוצות עלה משמעותית ונכון לאמצע 2019 הוא עומד על למעלה מרבע מיליון.³⁹ ייחודו של הפייסבוק מול אתרי אינטרנט מתבטא למשל בקלות ההעלאה של תכנים, יצירת שיח על אודותיהם ויצירת ויראליות באמצעות חשיפה של תכנים בעמודים של חברים. וכך תוכן כגון פוסט, תמונה או וידאו שיעלה אדם לקבוצת פייסבוק, או אפילו רק יגיב עליו, עשוי להיחשף לאנשים רבים הנמצאים אצלו ברשימת החברים, גם אם לא התכוונו להיחשף לתוכן זה. במידה ויגיבו לתוכן זה, יחשפו משתמשים נוספים, וכן הלאה.

מעבר לקלות ולזמינות של העלאת והפצת חומרים ברשתות החברתיות, הרי לקיום של קבוצות פייסבוק בסדר גודל כל כך משמעותי עשויות להיות השפעות ניכרות. ראשית, מנהלי הקבוצות והפעילים המרכזיים בהן הופכים להיות "מתווכים" או "פרשנים" אשר בפועל שולטים על סדר היום ועל מסגור הפרשה, כפי שהיא נגלית לעיני חברי הקבוצה. הדבר עומד בניגוד מוחלט לתקשורת המרכזית, שהיא התווך שדרכו מגיעות פרשות משפטיות לידיעת הציבור, ובו כתבים ופרשנים משפטיים שבוחר כלי התקשורת, והם השולטים על סדר היום והמסגור. למנהלי קבוצת הפייסבוק ולפעילים המרכזיים בה אין את הקשרים ואת התלות בממסד שעשויים לאפיין כתבים בתקשורת הממוסדת. להפך, במרבית המקרים עצם הפעילות שלהם נגזרת מתוך הדעה (שמלווה אפילו במחויבות וקשר רגשי) שהם עומדים לצד מי שהם תופסים כקורבן ושנעשה לו עוול על ידי הממסד.

36 נועה פרג "כל ישראל חברים: 2 מיליון משתמשים ישראלים בפייסבוק" גלובס (10.11.2009) www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000512322; הראל עילם "ניתוח 'כלכליסט': פייסבוק מגיעה ל-700 מיליון חברים, אבל הצעירים בורחים לה" כלכליסט – טכנולוגי (19.6.2011) www.calcalist.co.il/internet/articles/0,7340,L-3521372,00.html; עומר כביר ומאיר אורבך "פייסבוק חושפת: כמה ישראלים גולשים ברשת החברתית? כלכליסט – טכנולוגי (21.5.2013) www.calcalist.co.il/internet/articles/0,7340,L-3602989,00.html; המכון לחקר מדיה חדשים, חברה ופוליטיקה, אוניברסיטת אריאל בשומרון דוח שנתי: התקשורת בישראל 2014 סדרי יום, שימושים ומגמות (2015).

37 SAM N. LEHMAN-WILZIG, STIFF-NECKED PEOPLE, BOTTLE-NECKED SYSTEM: THE EVOLUTION AND ROOTS OF ISRAELI PUBLIC PROTEST 1949–1986 (1990)

38 AZI LEV-ON, THE IGNITER AND THE MEGAPHONE: PERCEIVING FACEBOOK'S ROLE IN ACTIVISM CONVERGENCE (2018)

39 Azi Lev-On & Nili Steinfeld, "Objection, Your Honor": Use of Social Media by Civilians to Challenge the Criminal Justice System, SOCIAL SCIENCE COMPUTER REVIEW 1 (2018)

הערות על אודות המאפיינים והתוצאות של הדמוקרטיזציה של השיח הציבורי על משפט וצדק: הפעילות למען צדק לרומן וזורוב כמקרה בוחן

שנית – עם הזמן, הבולטות בתקשורת המרכזית של הפעילות בפייסבוק למען צדק לזורוב עלתה. נראה כי עם השנים, ובמיוחד לאחר דחיית ערעורו של זורוב לבית המשפט העליון, עלה בצורה משמעותית מספר האזכורים של הפעילות ברשתות החברתיות, ומנהלי הקבוצות הפכו למרואיינים ברי סמכא במספר משמעותי של אייטמים תקשורתיים הנוגעים לפרשה. אופן הכיסוי של הפעילות הוא מעורב: לצד טענות כי הידע שמופץ בקבוצות אינו תמיד אמין ומבוסס וכי לחברי הקבוצות אין יכולת להעריך אותו נכונה, כתבות רבות דווקא מתמקדות בכך שהפעילים בקבוצות הם בעלי ידע רב ומחויבות אשר גורמת להם להמשיך ולהיצמד למקרה במשך שנים, וזאת לעומת הייצוג המשפטי של זורוב אשר מתחלף תדיר.⁴⁰ שלישית, הפעילות הציבורית ברשתות החברתיות הוזכרה במסמכים משפטיים. למשל, כשפעילים עזרו לאילנה ראדה להגיש בקשה לקבל את החפצים של תאיר מהמשטרה, היא הוגשה גם בשם 250,000 חברי קבוצת הפייסבוק. לאחר שנדחתה הבקשה בטענה ש"250,000 חברי קבוצת הפייסבוק" אינם יישות משפטית, יישות זו הושמטה מהבקשה החוזרת אשר הוגשה על ידי עו"ד מרדכי טימסית אשר ייצג את אילנה ראדה בהליך משפטי זה. גם עו"ד ירום הלוי, עורך דינו של זורוב (החל מ-2016) אזכר את קיומן של קבוצות הפייסבוק בבקשתו לדיון נוסף בתיק, אשר נדחתה לבסוף.⁴¹ הפעילים עצמם הפכו מעורבים עם השנים במגוון פעילויות שמחוץ לשיח ברשתות החברתיות – החל מסיוע בהפעלת דף הפייסבוק של אילנה ראדה, שהפך למנוע מרכזי להפצת מידע על אודות הפרשה; דרך סיוע בכתיבת ספרים על הפרשה, למשל ספרה של אולגה גרישייב שיצא ב-2018; ועד לסיוע לצוות ההגנה של זורוב, במיוחד במהלך הכנת הבקשה למשפט החוזר והבקשות הרבות הנלוות אליו שהוגשו לרשויות. קיים מספר לא רב של תיקים שבדומה לתיק זורוב נמצאים בעין הסערה הציבורית כבר שנים. אביעד זינו, אשר מכנה אותם "תיקים חוצי לב", מתייחס למקרים של עמוס ברנס שהורשע ברצח רחל הלר בשנות ה-70; של סמיר ג'נאמה, פתחי ג'נאמה, עלי גנאיים, אחמד קוזלי ועאטף סביחי שהורשעו ברצח של דני כץ בשנות ה-80; ושל סלימאן אל-עבייד שהורשע ברצח חנית קיקוס בשנות ה-90.⁴² אולם בניגוד למקרי הרצח של דני כץ וחנית קיקוס, חומרי החקירה בתיק זורוב גלויים ברובם בפני הציבור, וכך גם חומרים משפטיים, תקשורתיים ואחרים. זמינות החומרים מאפשרת למתעניינים בפרשה להתעמק בה ואף להשתמש ב"חומרי הגלם" כבסיס לטיעונים הטקסטואליים שהם מעלים וגם לחומרים הווידואליים שהם מכינים. חומרים כאלה אינם זמינים לציבור בתיקי ברנס, אל-עבייד ואחרים. אם כך, פרשת זורוב נבדלת מהמקרים שצינו עכשיו בכך שלפני המשוחחים עומדת האפשרות לבחון את חומרי הגלם ולהסתמך עליהם, ולא רק לטעון טענות בעלמא.

40 לב-און, לעיל ה"ש 15.

41 ראו את הבקשה באתר האינטרנט "האמת היום – מי רצח את תאיר ראדה" <https://bit.ly/36bZGV4>.

42 אבירם זינו "תיקים חוצי לב" הפרקליטים 51, 34, 34–38 (2017).

ה. השלכות של הסביבה התקשורתית

- עד כה צוינו המאפיינים של הסביבה התקשורתית החדשה, שנוכחים בתיק זדורוב ובהדרגה גם בהקשרים נוספים: דיגיטציה של החומרים, שקיפות והנגשה שלהם וקיום זירות שיח לדבר על אודותיהם. בפסקאות הקרובות אדון בקצרה בכמה השלכות של סביבות אלה.
1. בשל הדיגיטציה וההנגשה, חומרים אשר מועלים לרשת משמרים ומנגישים את מצב הידע לגבי אנשים וגופים בזמן מסוים ונשארים נוכחים בחייהם ללא תאריך תפוגה וללא "זכות להישכח".
 2. נעשה שימוש ב"חומרי הגלם" הנגישים באינטרנט על מנת לטעון טיעונים, להביע עמדות ורגשות, ללבן סוגיות, ליצור תמונות וסרטונים ואף לארגן פעילות קולקטיבית בתוך הרשת ומחוץ לה.
 3. על בסיס התכנים הזמינים לציבור ועל רקע השיח לגביהם, אנשים יוצרים ומתחזקים תרחישים וסיפורים לגבי המניעים לרצח, אופן ביצועו, זהות המבצעים ועוד. תרחישים אלה לא רק שאינם זהים לנרטיב של המשטרה והתביעה, שאותו אימץ בית המשפט, אלא אף שונים ממנו דרמטית.
 4. הפעילות הציבורית למען צדק לזדורוב משפיעה הן על אנשים פרטיים אשר שמם מועלה במפורש בהקשר של הפרשה והן על גופים אשר היו מעורבים בה.

1. הנצחה

ההשלכה הראשונה של הסביבה התקשורתית נוגעת לכך שהחומרים אשר נמצאים ברשת נשמרים בה ללא תאריך תפוגה. הם משמרים ומנגישים את מצב הידע לגבי אנשים וגופים. כזכור, החקירה המשטרתית יצרה שובל עצום של פרטי חקירה אשר תועדו ועם הזמן עברו דיגיטציה, הועלו לרשת והונגשו. חומרים אלה כוללים תשאולים וחקירות של מאות תלמידים ותושבים בקצרין, דוחות פעולה משטרתיים, סרטונים שמתעדים חקירות, שיחות ושחזורים ועוד. במקרים רבים מדובר בתמצות וזיכרונות דברים שכתבו שוטרים, אשר אמורים לייצג נאמנה את העדויות כפי שניתנו.

החומרים פותחים בפני הקוראים קהילה שלמה על קרביה ונוגעים, בין השאר, למערכות יחסים בין בני נוער ובין בני הנוער למורים ומאפשרים הצצה לשגרת יומם של תלמידים, מכילים מידע לגבי אנשים שנראו בסיטואציה שנתפסה על ידי אנשים מסוימים כבעייתית או שמישהו דיווח עליהם שהם התנהגו בצורה חריגה.

כאשר חומרים אלה גלויים לציבור, הם יכולים להשפיע על חיים של אנשים שמופיעים בהם. בני נוער ומבוגרים שנחקרו בזמנו ומאז בגרו והמשיכו בחייהם, אולם חומרים שנאספו לגביהם לפני שנים רבות עדיין זמינים.

דרך מעניינת לחשוב על הנגישות של חומרי החקירה לציבור היא לדמיין שהם קפואים בתוך קפסולת זמן או כדור בדולח. דמיינו כדור בדולח העוטף את בית הספר ובתוכו הזמן עומד מלכת, "קפוא". מחוץ לכדור הבדולח, אנשים רבים מתבוננים ומנתחים. הם מנסים לשחזר את אותו יום חורפי. פעם אחר פעם הם יכולים בדמיונם לנער ולהפוך את כדור הבדולח ולהחיות את ההתרחשויות בו. אנשים שנחשפים לחומרים אינם יודעים בהכרח אילו חומרים

הערות על אודות המאפיינים והתוצאות של הדמוקרטיזציה של השיח הציבורי על משפט וצדק: הפעילות למען צדק לרומן זדורוב כמקרה בוחן

רלוונטיים אחרים קיימים, אינם מבינים תמיד את ההקשר הנכון של הדברים ואינם יודעים מה קרה בהמשך החיים של אותם אנשים שמתועדים בחומרים שהוקפאו. למשל, במזכר שנמצא בתיק אומר ילד מסוים שראה ילד אחר בוכה ואומר "יכולתי להציל חיים של מישהו" כשהיה בן 15. בעיני אנשים שקוראים את החומר הוא ימשיך להיות אותו הילד גם כשחולפות עשר ועשרים שנים, והוא עדיין מבכה את חוסר יכולתו לשנות את מהלך הדברים. יתרה מכך, אנשים זרים לו, אשר נחשפים לחומרים הללו, ממשיכים ויוצרים איתו קשר, גם כעבור שנים רבות, כדי לברר מה פשרה של אמירה מסוימת שמיוחסת לו כבר שנים, ושיתכן שכלל לא אמר אותה או שאמר אותה בהקשר תמים לחלוטין.

חשוב לזכור שהחיים של אנשים, ובמיוחד בני נוער, הופכים להיות יותר ויותר פומביים. אנשים התרגלו לספר על שגרת יומם, לחוות חוויות ולשתף דעות ברשתות החברתיות לעיני הציבור כולו. אותו ילד שתועד כשהוא אומר "יכולתי להציל חיים של מישהו" המשיך בחייו, וברשתות החברתיות לעיתים מעלה פוסטים על עצמו. אלו שעוקבים אחרי המקרה, לעיתים קרובות גם עוקבים (תרתי משמע) אחרי אנשים שהיו מעורבים בו, ובמידה שהם אומרים משהו שעלול להיתפס כבעייתי, או אז העוקבים מיד מתעדים זאת ומגיבים על כך. דברים שאמרו ילדים או דברים שמיוחסים להם, לא רק מוקפאים בזמן, אלא גם חומרים עדכניים שהם מעלים מיד מקושרים לאמירות שיוחסו להם לפני שנים רבות.

למשל, פוסט שהעלה דני זולין לפייסבוק בשנת 2010 בו כתוב "אין תקווה למלשינים! כול מלשין יבוא יומו במילה (המבין יבין ויברח מקצריץ) !!!". זולין היה מהאחרונים שראו את תאיר ראדה בחיים. העדות שנתן על כך בבית המשפט שונה מעדות של נער אחר שראה את תאיר עולה עולה לשירותי הרצח, ודיווח שעלתה לשם בדרך אחרת. לכן, יש מהפעילים שחושבים ש"הוא יודע יותר ממה שמספר". בשנת 2010, בעקבות אירוע כלשהו, העלה זולין את הפוסט האמור בו הוא כותב "המבין יבין ויברח מקצריץ". "כדי להוסיף חטא על פשע" התייחסו לפוסט הקריפטי, לכאורה, של זולין כמה בני נוער, שגם שמותיים מוכרים לפעילים. מהרגע שעלה הפוסט, אנשים שמרו אותו ומדי פעם ממשיכים ומפיצים אותו כדי לחזק את טענתם ש"הוא יודע יותר ממה שמספר".

מחוץ לכדור הברדלח, הילדים שהיו בבית הספר המשיכו את חייהם: גדלו, סיימו לימודיהם בבית הספר התיכון, התגייסו לצבא, השתחררו, עבדו, למדו וחלקם אף נישאו והקים משפחה. אבל בתוך בית הספר הזמן קפא, ואותם ילדים יישארו בכתה ז', ח', י"א גם בעוד חמש או עשר שנים, ולנצח. אורי זכריה מיטיב לתאר את התחושה של האנשים ש"בתוך כדור הברדלח". זכריה, בעבר סגן ראש המועצה המקומית בקצריץ, הכיר היטב את המשפחה ואף נטל חלק בהתמודדות של היישוב עם הפרשה. זכריה מדמה את קצריץ לאקווריום וטוען שתושבי קצריץ הם כמו דגים בתוכו. לפי זכריה:

הספקנות הקיימת בקרב מיליוני אנשים... יצר קהל חוקרים ומומחים מטעם עצמם, הנוברים חופרים בודקים מצליבים, מתשאלים מגיעים לסוורים בקצריץ יומם ולילה מזה כעשר שנים והדבר לא נרגע אלא הולך ומתעצם... יש אנשים שיש בידם עותקים של התיקים, ממש מדהים ומפחיד. הם חופרים 24/7 באתרי האינטרנט באלבומים, במידעים אינטימיים אישיים של תושבי קצריץ, אין יום שאני לא מקבל בפייס שלי שאילתה, מי רצח את, איך וממה נפטר משה יינן או נירצח, יש להם כתובות של כמעט כל תושבי קצריץ, מס' טלפון, מקום עבודה,

מחלות וכו' פשוט הזוי ברמות מטורפות, גם את הפוסט הזה יקראו חלקם ויגיבו.

זכריה מסכם וכותב: "דעו לכם כי יש מי שעוקב אחרי כל צעד ושעל של כולנו, הפכנו להיות דגי זהב באקווריום שכולם רואים אותנו כל הזמן מכל מקום".⁴³

2. תוצרים ויזואליים: שיחה ופעילות קולקטיבית

ההשלכה השנייה של הסביבה התקשורתית החדשה המאפיינת את פרשת זדורוב היא בכך שבחומרי הגלם הנגישים באינטרנט נעשה שימוש על מנת להעלות טיעונים, להביע עמדות ורגשות, ללכך סוגיות, ליצור תמונות וסרטונים ואף לארגן פעילות קולקטיבית בתוך הרשת ומחוץ לה. מפאת הצורך בקיצור, בסעיף הנוכחי נתמקד בשני השימושים האחרונים שהוזכרו: יצירה של תוצרים ויזואליים וארגון פעילויות קולקטיביות.

חקירת התוצרים הויזואליים המיוצרים על ידי חברי הקבוצות היא חשובה מאד מארבע סיבות. ראשית, הספרות על אודות ייצוגים ויזואליים בתהליכים משפטיים מראה עד כמה הם תופסים את תשומת הלב של מי שעוקב אחרי תהליכים אלה וחשובים לצורך גיבוש ושינוי דעה;⁴⁴ שנית, מראיונות עם מנהלים, שנערכו במסגרת המחקר, עולה כי ה"טריגר" שהביא את רובם להצטרף לפעילות למען צדק לזדורוב היה חשיפה לחומרים ויזואליים (בעיקר תמונות וסרטונים), הרבה יותר מאשר "טריגרים" אחרים; שלישית, עוד עולה מהמחקר כי תכנים ויזואליים שעולים בקבוצות הפייסבוק זוכים למעורבות רבה יותר באופן משמעותי מאשר תכנים שאינם ויזואליים; רביעית ואחרונה, עוד עולה מהמחקר כי אותם בני נוער שבחרו להיחשף, לעמוד מול מצלמה ולדבר בהקשר של הפרשה, "זוכים" להרבה יותר השמעות והטרדות מאשר אלו שלא.⁴⁵ מכל הסיבות האלו עולה החשיבות של מיקוד המחקר בתוצרים הויזואליים של הפעילות ברשתות החברתיות.

המאפיין הבולט של הפעילות ברשת למען צדק לזדורוב הוא השפע והנגישות של חומרי גלם הקשורים לפרשה. כאמור, חומרי הגלם כוללים חומרים משטרתיים, משפטיים, תקשורתיים ואחרים. בנוסף לזמינותם של חומרי הגלם, יש לציין גם את הגישה שיש לאנשים רבים לתוכנות עריכה של תמונות ווידאו המאפשרות עיבוד של החומרים. בנוסף, לרבים ישנה גישה לכלים באינטרנט מהם ניתן להפיק עוד מידע טקסטואלי וויזואלי, למשל תמונות או מפות שטח מ-Google Maps, נתוני אוכלוסייה, סטטיסטיקות מתוך אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועוד. בכל אלה ניתן לעשות שימוש כדי להוסיף רבדים נוספים של משמעות לחומרי הגלם שבידי הפעילים.

האובייקטים החזותיים משמשים לעיתים כעוגן לביסוס טענות, כאשר רמת העיבוד יכולה לנוע בין בסיסית לבין מתוחכמת מאוד. התמונות המצורפות למטה ממחישות את סוג חומרי

43 צילום מסך של הפוסט נמצא אצל הכותב.

44 עילי אהרונסון ושולמית אלמוג "משפט כקולנוע: מראית פני הצדק בעידן הדימוי הנע" מחקרי משפט כב 9 (2006); Elizabeth G. Porter, *Taking Images Seriously*, 114 COLUM. L. REV. ; (2006) 1687 (2014).

45 לב-און, לעיל ה"ש 15.

הערות על אודות המאפיינים והתוצאות של הדמוקרטיזציה של השיח הציבורי על משפט וצדק: הפעילות למען צדק לרומן זדורוב כמקרה בוחן

הגלם שעל בסיסם נוצרים ממים.⁴⁶ למשל, איור 1⁴⁷ מתבסס על תמונה הלקוחה מהחקירות של זדורוב ומדגים כיצד לטענת הכותבים מעביר החוקר, רפ"ק יורם אזולאי, מידע לזדורוב, שבהמשך הוכר כ"פרט מוכמן" על ידי בית המשפט. איור 2⁴⁸ מתבסס על תמונה מזירת הרצח שבה בחרו המשתמשים להדגיש כמה פרטים כמו רוחב המרצפת ועקבות הנעל שנמצאו בזירה.

איור 2. מם על בסיס תמונה מתא השירותים בו התרחש הרצח (6.87)

איור 1. מם על בסיס תמונה מתוך חקירותיו של זדורוב (1.61)

פרט ל"חומרי גלם" המתבססים על תמונות מזירת הרצח או מהחקירה, חומרים נוספים המהווים בסיס לממים לקוחים מתוך איורים, תזכירים, סיכומים ועוד, שמקורם אף הוא בתיק המשפטי. הפעילים אינם מסתפקים בחומרים הלקוחים מהתיק המשפטי, ומביאים ממקורותיהם חומרים נוספים, למשל תמונות של אנשים, אירועים, מבנים, צילומים של הישוב והאזור ועוד.

46 את המושג מם טבע הביולוג ריצ'רד דוקינס בהקשר של האבולוציה של התרבות: ריצ'רד דוקינס הגן האנוכי 200–212 (עמנואל לוטם מתרגם, 1991). משתמשי האינטרנט אימצו את המושג של דוקינס כדי לתאר אייטם דיגיטלי, כמו תמונה או סרטון, שנוצר על ידי משתמשי האינטרנט וזכה לחיקויים רבים. שיפמן, מגדירה מם אינטרנטי כך: "A group of digital items sharing common characteristics of content form, and stance which were created with awareness of each other, and were circulated, imitated and transformed via the Internet by many users" (LIMOR SHIFMAN, MEMES IN DIGITAL CULTURE (2014)). באמצעות יצירה והפצה של ממים היוצרים הופכים מצופים פסיביים למשתמשים אקטיביים ובעזרת הממים הם מפיצים רעיונות ומנהלים סביבם דיון. היצירה וההפצה של מם עשויה לבטא מחאה מחד וסולידריות עם נפגעים/קורבנות מאידך. ראו Petra Saskia Bayerl & Lachezar Stoyanov, *Revenge by Photoshop: Memefying Police Acts in the Public Dialogue About Injustice*, 18 NEW MEDIA SOCIETY 1006 (2016). יוצרי ומפיצי הממים מודעים לכך שהם מצטרפים לתופעה רחבה של חיקויים וגרסאות, ולעיתים אף חשים שהם זוכים להיכנס ל"מועדון סגור" בו מתקיים שיח בין מביני דבר. ראו Jakub Nowak, *Internet Meme as Meaningful Discourse: Towards a Theory of Multiparticipant Popular Online Content*, 9 CENTRAL EUROPEAN JOURNAL OF COMMUNICATION 73 (2016).

47 צילום מסך של הפוסט נמצא אצל הכותב.

48 צילום מסך של הפוסט נמצא אצל הכותב.

למשל, איור 3 מתבסס על תמונה אשר צולמה באירוע חגיגי של בית המשפט העליון, לה הוסיף היוצר את תמונתו של זדורוב במדי אסיר.⁴⁹

איור 3. מם על בסיס תצלום מאירוע חגיגי של בית המשפט העליון (1.105)

המסרים של הממים משתנים בהתאם לבקיאאות או למעורבות של היוצר – באיור⁵⁰⁴ נראית נעל העבודה של זדורוב, אשר נוקתה על ידו לאחר העבודה בבית הספר. מם זה בעל רובד עמוק יותר שנהיר למי שמכיר את פרטי התיק, אולם הוא יהיה מובן גם למי שמכיר את האמירה "איזה X ואיזה נעליים" הכלולה במם.

איור 4. מם על בסיס תצלום של נעל העבודה של זדורוב (14.28)

איור⁵¹⁵ מרכז צילומים של שערות שנמצאו בכמה מיקומים בזירת הרצח והוא דוגמה למם שדרש ליקוט חומרים מהתיק המשפטי, אשר מתחברים לאמירה משמעותית יותר – לגבי הבעייתיות (לטענת היוצר) בכל הנוגע לאיסוף ובדיקת הממצאים מזירת הרצח.

49 צילום מסך של הפוסט נמצא אצל הכותב.

50 צילום מסך של הפוסט נמצא אצל הכותב.

51 צילום מסך של הפוסט נמצא אצל הכותב.

הערות על אודות המאפיינים והתוצאות של הדמוקרטיזציה של השיח הציבורי על משפט וצדק: הפעילות למען צדק לרומן זדורוב כמקרה בוחן

איור 5. מם על בסיס תצלומי שערות שנמצאו בזירה (2.48)

לעיתים, הפעילים משתמשים בתמונות מהזירה וממקורות נוספים על מנת לחזק ולבסס את התרחיש בו הם מצדדים. למשל, באיור 6 רואים ארבע תמונות. התמונה השנייה מלמעלה (בוורוד) מכילה הגדלה של טיפות דם שנמצאו על מכסה האסלה, בצמוד לגופתה של תאוד. התמונה העליונה והתחתונה מכילות את החתימה של אולה ק' על ציורים שציירה. כאשר מפרסם הפוסט מפרסם את ארבעת התמונות זו מתחת לזו, הוא רומז כי מכסה האסלה לא כולל נתזי דם אקראיים, אלא חתימה של אולה ק' (א"ק).⁵²

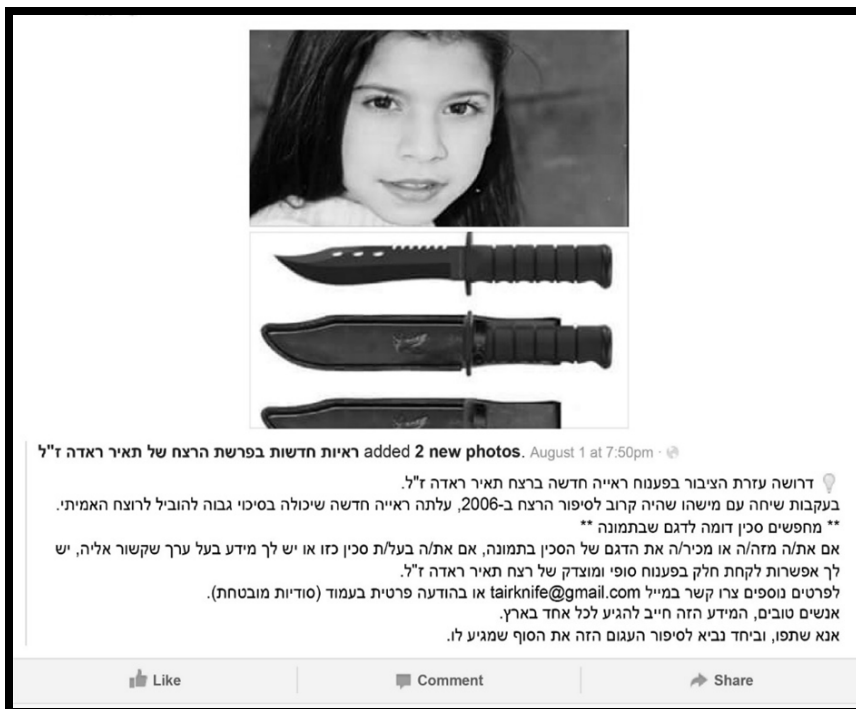
52 צילום מסך של הפוסט נמצא אצל הכותב.

איור 6. החתימה של אולה ותמונה מזירת הרצח (6.104)

הערות על אודות המאפיינים והתוצאות של הדמוקרטיזציה של השיח הציבורי על משפט וצדק: הפעילות למען צדק לרומן זדורוב כמקרה בוחן

ריבוי חומרי הגלם מאפשר לאנשים להתבסס עליהם גם לצורך ארגון פעילות קולקטיבית: לעיתים מדובר בפעילות בעלת אופי הסברתי (למשל שינוי קולקטיבי של תמונות פרופיל, חתימה על עצומות, ארגון הפגנות ועוד) ולעיתים בעלות אופי אינסטרומנטלי – כלומר, כאלו שקשורות לפרשה המשפטית. דוגמה לכך היא השתתפות בתמלול חומרים משפטיים והעלאת כתוביות על סרטונים (כפי שצוין קודם). לעיתים, הפעילויות הללו "גולשות" גם לשטח, כפי שמודגם על ידי חיפוש אחרי סכין אשר לדעת הפעילים (ובהמשך לחומרי חקירה מהתיק אליהם נחשפו) עשויה להיות הסכין ה"אמיתית" בה בוצע הרצח, דבר הממחיש סוג זה של פעילות.⁵³

איור 7. ניסיון לאתר את סכין הרצח (9.71)

3. יצירת תרחישים (וקצת על מצלמות)

בסעיף הקודם נטען כי הסביבה התקשורתית סביב משפט זדורוב מתאפיינת בריבוי חומרי גלם לצד יכולות עיבוד משוכללות שלהם על ידי פעילים. בסעיף הנוכחי נטען שיכולות אלה

53 צילום מסך של הפוסט נמצא אצל הכותב.

מאפשרות לאנשים גם ליצור סיפור שלם לגבי הרצח: תרחיש שעשוי להתייחס לזהות הרוצח, המניעים לרצח והשתלשלות העניינים סביבו.

יש לזכור שבעת הרצח לא היו מצלמות שצילמו את סביבת בית הספר שהיו עשויות לספק הוכחה אובייקטיבית לזהות הרוצח/ולהתרחשות לפני הרצח, בזמן הרצח או אחריו. בהיעדר תיעוד שכזה, ולנוכח קיומם של חומרי גלם רבים אחרים, אנשים מרכיבים מפיסות המידע הקיימות פסיפסים שונים ויוצרים סיפורי מעשיות שונים לגבי זהות הרוצחים, מניעים והשתלשלות העניינים שהובילה לרצח. בהיעדרן של מצלמות פיזיות, נפתח פתח לאפשרות שאנשים יבנו לעצמם מצלמה וירטואלית, מדומיינת, ששומרת בזיכרון שלה תמונות שמרכיבות נרטיב שמספר את סיפור הרצח. קודם לכן הצעתי לדמיין כדור בדולח שעוטף את בית הספר ומקפא את ההתרחשויות ביום הרצח. בהמשך לכך, ניתן לדמיין שיש אנשים אשר מסתכלים מחוץ לבית הספר הקפוא והם נושאים מצלמה, באמצעותה הם יכולים לדגום התרחשויות מיום הרצח, לחבר אותן לתמונות אחרות ולבנות מהן תרחיש.

הרעיון של מצלמות וירטואליות מופיע בבירור ובצורה מרכזית דווקא בפסק הדין של יצחק עמית, שופט בית המשפט העליון, אשר כתב את דעת הרוב בפסק הדין בערעורו של זדורוב והשתמש במטפורה של המצלמה בפסק דינו.⁵⁴ מצלמתו של השופט מצלמת את החשוד ברצח בביתו, בערבים שקדמו לרצח, ביום הרצח וגם בימים שאחריו. להלן קטע נרחב אשר מתייחס לאירועים שנשמרו במצלמתו של השופט:

בנקודה זו אציע לקורא לעשות אתנחתא, לחזור תשע שנים לאחור, לאותו יום מר ונמהר בו נרצחה הנערה תאיר ראדה ז"ל, וליתן למצלמה לדבר בעד עצמה.

יום רביעי בצהריים, ה-6.12.2006, סמוך לשעה 13:30. תאיר עושה את דרכה מהברזייה בחצר אל תוך בית הספר. היא עולה חצי קומה אל מפלס שירותי הבנות, ונכנסת לחדר השירותים. תאיר עומדת ליד דלת התא השני מתוך ארבעה תאי השירותים, ומתחילה לפתוח את דלת התא. או־אז מתגנבת במהירות ובשקט דמות אל תוך חדר השירותים. הרוצח משסף את גרונה של תאיר בשתי אבחות סכין, עודנה עומדת ופניה אל קיר תא השירותים הגובל בין תא 2 לתא 1. תאיר אפילו לא מספיקה לזעוק לעזרה או להשמיע קול. היא מנסה באופן טבעי להתגונן, או שמבצעת תנועות בלתי רצוניות, ותוך כדי כך נחתכת גם בחזה ובסנטר. תאיר מתמוטטת וקורסת אל רצפת התא הקטן ונחתכת גם בשורש כף היד. הרוצח מוריד במהירות את מכסה האסלה, מניח משליך את ראדה על האסלה תוך שראשה נשמט על הקיר המפריד בין תא שירותים 2 לתא 3 כשהיא שותתת דם. הרוצח נועל מבפנים את דלת התא ותאיר נותרת שרועה בחדר השירותים בתנוחת ישיבה־שכיבה על מכסה האסלה כשראשה שעון על הקיר. צהרי היום בבית הספר, אך איש לא שמע איש לא ראה, והרוצח יוצא במהירות מחדר השירותים של הבנות מבלי שאף אחד מבחין בו. הוא שם פעמיו אל שירותי הבנים, חצי מפלס למטה, שוטף את

54 ע"פ זדורוב, לעיל ה"ש 7, פס' 2–3 לפסק דינו של השופט עמית.

הערות על אודות המאפיינים והתוצאות של הדמוקרטיזציה של השיח הציבורי על משפט וצדק: הפעילות למען צדק לרומן וזרוב כמקרה בוחן

הסכין מהדם וממהר לצאת. המצלמה מתעכבת עוד רגע קט על גופתה של תאיר בתא השירותים הנעול...

כעת, זמן קצר לאחר הרצח, המצלמה יוצאת מחדר השירותים ומשוטטת בבית הספר. התלמידים מסיימים את יום הלימודים, חלקם עדיין בכיתות או בחצר, המורים אף הם בכיתות או בחדר המורים או בדרכם הביתה. המצלמה יורדת במדרגות למפלס המקלט, שם עובד רומן וזרוב בריצוף המקלט. זרוב הוא עובד חרוץ. הוא עובד לבדו ללא השגחה צמודה של מעסיקו, שאך דקות ספורות לפני כן הגיע אל שער בית הספר על מנת להביא לו דבק שהיה נחוץ לו לעבודתו. זרוב נזקק לצורך עבודתו בריצוף המקלט לכלי עבודה שונים, ובין היתר הוא משתמש בסכינים יפניות גדולות ומסיביות המשמשות בעלי מלאכה (להבדיל מסכינים יפניות קטנות המוכרות לקורא והמשמשות לצרכים ביתיים).

זמן קצר לאחר הרצח, גופת תאיר מוטלת בשירותים שותתת דם. המצלמה עוקבת אחר זרוב שהולך אל חדר המורים, שם הוא מכין לעצמו קפה. משהו בתנועתיו החריגות של זרוב מושך את עינה של הפסיכולוגית של בית הספר, שאינה מכירה אותו וחושבת בטעות כי הוא הגנן של בית הספר. לימים, כשהפסיכולוגית תראה את הגנן בטלוויזיה היא תבין שלא בגנן מדובר.

זרוב חוזר למקלט לאחר ששתה קפה וממשיך לעבוד במקלט עד השעה 17:30. כעת הוא מסיים את יום עבודתו ומותיר מאחור במקלט את תיקו עם הבגדים וכלי העבודה. המצלמה מתעכבת כעת על מנעול המקלט שזרוב עזב אך לפני מספר דקות. מישהו תקע קיסם עץ במנעול במטרה שקופה להקשות על פתיחתו.

זרוב מגיע לביתו, מברך את אשתו לשלום ונוטל לידיו את בנו שאך זה נולד. כעת אנו נמצאים במגרש הביתי של זרוב. המצלמה משוטטת בבית ואנו חוזרים לאחור בזמן כשבוע וחצי לפני הרצח. המצלמה עוקבת אחר זרוב אשר יושב ליד המחשב ומנסה להוריד או לצפות בסרטי "סנאף", ככל הנראה ללא הצלחה. חולפים ימים אחדים, אנו נמצאים כעת ארבעה ימים לפני הרצח. המצלמה עוקבת אחר זרוב המשוטט באינטרנט וקורא מאמר העוסק ב"שיטות להטלת מורא", שיטות בהן ניתן לנטרל במהירות וביעילות את היריב. במהלך שיטוטיו באתר האינטרנט נופלת עינו של זרוב, על כתבה המספרת אודות תושבת מוסקבה שהורשעה בהריגה אך נדונה רק לשנתיים מאסר על תנאי, מאחר שהיתה במצב של אי שפיות זמנית בעת הרצח. מבטו של זרוב מוסב מפעם לפעם אל הקיר והוא סוקר את אוסף הסכינים שלו. זרוב מתעניין מאוד בסכינים. מלבד אוסף הסכינים שלו הוא מחזיק בדיסק המכיל 170 תמונות של סכינים כולל הסברים על אופן השימוש בהם. עוד קודם לכן זרוב עיין באינטרנט בספר לוחמה של הק"ב המסביר, בין היתר, את הדרך בה ניתן לשסף גרונו של אדם במהירות, תוך מתן הסבר על שני עורקי הצוואר המרכזיים.

יום הרצח, השעה כעת בסביבות תשע-תשע וחצי בערב. ראובן ג'נאח, קבלן במקצועו, מתקשר לביתו של זדורוב כדי להציע לו לעבוד עמו מחר. מאחר שזדורוב מתקשה בעברית, ג'נאח מבקש לדבר עם אשתו, אך זדורוב משקר ואומר לו שאשתו ישנה, ומשקר ואומר לו שהוא צריך לעבוד מחר בבית הספר. ג'נאח מספר לזדורוב כי ילדה נרצחה. זדורוב מסיים את השיחה עם ג'נאח ואשתו שואלת אותו על מה דיברו. זדורוב אומר לה שג'נאח אמר לו משהו על ילדה "שנפלה מאסלה בשירותים". הצופה שעקב אחר השיחה שהתנהלה בין השניים יודע שג'נאח לא הזכיר כלל את המילה שירותים.

יום חמישי, יום לאחר הרצח. המצלמה עוקבת אחר זדורוב שחוזר אל בית הספר ביחד עם אשתו, אך אינו יכול לקחת את תיקו וכליו מאחר שהגישה נחסמה על ידי המשטרה. למחרת, ביום שישי, חוזרים זדורוב ואשתו לבית הספר ונוטלים את תיקו וכליו. בסמוך לאחר מכן משליך זדורוב את המכנסיים איתם עבד ביום הרצח, וביום שבת מכבס בעצמו את בגדי העבודה שלו.

נכבה כעת את המצלמה ונניח לצופה לגבש מסקנה ראשונית.

בהתנהלות הרגילה של הדברים, מצלמתו של השופט היא זו שעל פיה יישק דבר. בשיטת המשפט האדברסרית השופטים נחשפים לגרסת ההגנה ולגרסת התביעה, אשר מציגות להם סרטים שונים שנערכו מהחומרים הזמינים להן, הם נחשפים לעדויות ולממצאים, מבקרים בזירת הרצח, שומעים עדים מומחים ובסופו של דבר מחליטים איזה נרטיב, כלומר איזה "סרט", לערוך ולשמור במצלמה בהתבסס על כלל המידע אליו הם נחשפו. החומרים שמהם מורכב הסרט במצלמתם של השופטים אינם זמינים לציבור הרחב, אשר בדרך כלל מסתמך על שברי מידע אליהם הוא נחשף באמצעות פסקי הדין והתקשורת. לסרט ששמור במצלמת השופטים יש השלכות דרמטיות גם מחוץ למצלמה בה הוא שמור – על בסיס החומרים במצלמה זו הורשע זדורוב ונשלח למאסר עולם בגין ביצוע הרצח.

כעת דמיינו סיטואציה שונה לגמרי, בה המידע אליו נחשף השופט גלוי ופתוח לציבור כולו, ומפיסות המידע אשר מתוכן הוא ברר והרכיב את ה"סרט" אשר הוא אימץ ניתן להרכיב על ידי אנשים סרטים שונים באמצעות מצלמות שונות. אנשים צופים בסרטוני החקירות, ההודאות והשחזור של זדורוב (אשר כוללים תרגום בגוף הסרט, בזכות המאמצים הקולקטיביים של הפעילים, אשר לא היה זמין לשופטים בהליך הפלילי המקורי), בסרטוני השחזור של התלמידים שהיו בבית הספר ביום הרצח וכן קוראים את הפרוטוקולים מתוך הדיונים בבית המשפט. יתרה מכך, הם רואים את העדויות שאספה המשטרה ואת זיכרונות הדברים שכתבו השוטרים ובהם תיעדו את פעולות החקירה שעשו. חלקם אף יכולים לראות תמונות מזירת הרצח עצמה. מעבר לחומרים המשפטיים, הסרטים שמרכיב הציבור עשויים להיות מושפעים גם מחומרים תקשורתיים אליהם נחשף במהלך השנים: סרטי תעודה, כתבות טלוויזיוניות קצרות, אינספור כתבות בעיתונות וכמובן תכנים שעולים באינטרנט ובקבוצות בפייסבוק שעוסקות בנושא – שנתיים, חמש ועשר שנים לאחר הרצח.

לסרטים ששמורים במצלמות הווירטואליות של הציבור אין את היכולת להניע את גלגלי הממסד, בניגוד לסרטים ששמורים במצלמה של השופט. במקרה שלפנינו, לא ניתן על בסיסם לשלוח את זדורוב, או כל אדם אחר, למאסר, וגם לא לזכות אותו. אך הנרטיבים שאנשים בונים

הערות על אודות המאפיינים והתוצאות של הדמוקרטיזציה של השיח הציבורי על משפט וצדק: הפעילות למען צדק לרומן וזדורוב כמקרה בוחן

כתוצאה מהחומרים במצלמות שלהם מותירים עליהם חותם ויכולים להשפיע על דעת הקהל לגבי פרשות משפטיות, וכאשר במצלמות של אזרחים רבים קיימים סרטים שונים מהסרט שבמצלמת השופטים, ייתכן שבעקיפין סיטואציה זו תביא לפגיעה באמון הציבור ובמערכת המשפט ואכיפת החוק. בנוסף, הנרטיבים שבמצלמות מצביעים על תסריטים אלטרנטיביים לרצח, וסיטואציה זו עלולה לגרום לאימוץ של תאוריות בעלות אופי קונספירטיבי שעלולות לפגוע בעובדי ציבור ואף באזרחים תמימים ששמום נקשר, ללא תימוכין, למעורבות ישירה או עקיפה ברצח (ועל כך בהמשך).

אסופת התמונות במצלמות של האנשים לעיתים קרובות מתחברת לנרטיב בעל אופי שונה מאוד מהסיפור העולה מאסופת התמונות במצלמתם של השופטים, בה רואים את הרצף וזדורוב יוצא מהמקלט בו עבד ובדרך נתקל בתאיר שמקללת אותו. זדורוב, ששבע מההצקות ומההקנטות של תלמידי בית הספר, עוקב אחרי תאיר לשירותים, שם הוא דוקר אותה למוות באמצעות סכין יפנית שהייתה ברשותו. הוא נועל את דלת השירותים, קופץ מעליה לחלל השירותים, יורד במדרגות לשירותי הבנים, מנקה את הסכין היפנית באמצעותה רצח את הנערה, שוטף את ידיו וממשיך בעבודתו.

במרבית המקרים, אסופת התמונות של הצופים אינן מתמקדות דווקא בהודאה ובשחזור של זדורוב, אלא בפרטי מידע אחרים שנגלים לעיני האנשים ושמחברים סיפור אחר. סיפור בו זדורוב חיכה זמן רב ליד שער בית הספר למשלוח של דבק אריחים (רובה) שלו היה זקוק כדי להשלים את עבודתו. בשעה שבה קיבל את המשלוח, מצלמתם של האנשים כבר מראה את תאיר ראדה ללא רוח חיים בשירותים. המצלמה גם קולטת את זדורוב נכנס לקפיטריה של בית הספר זמן קצר לאחר הרצח, כאשר הוא רגוע לחלוטין ובגדיו נקיים, אותם בגדים בהם הסתובב בבית הספר בבוקר. מצלמתם של האנשים מתמקדת גם בזירת הרצח ורואה בה שערות וכתמי דם רבים, אשר אף אחד מהם לא שייך לזדורוב. המצלמה מתמקדת גם בשלוש עקבות נעל המשרטטות נתיב יציאה מהתא שאינו עולה בקנה אחד עם שחזורו של זדורוב, ושלגביו קבע בית המשפט כי "יש דברים שיישארו עלומים לעד".

המצלמות של האנשים פעילות ואוספות מידע לא רק מיום הרצח ומזירת הרצח, אלא גם ממספר ימים לפני הרצח וכן לאחריו. הן רואות כמה עדים שראו את תאיר כאשר היא עולה לשירותים, וציינו במפורש שהם לא ראו אף אחד עולה בעקבותיה. המצלמות מתמקדות במסמכים המדגימים שאין עדות לכך שזדורוב קרא את אותם חומרים שיוחסו לו במחשבו האישי ושאת מכנסי העבודה איתם עבד ביום הרצח הוא זרק כעבור כמה ימים. את תיקו שהכיל את כלי העבודה ובגדיו השאיר בבית הספר ולקח אותו משם רק כעבור יומיים, וזאת מבלי שהמטרה בדקה אותו כלל. בפועל, כמעט לכל פריים בסרט שבמצלמת השופט קיים פריים נגדי במצלמת הציבור, אשר ממנו משתמע מסר הופכי.

המצלמה של האנשים גם רואה שהמטרה חיפשה באופן נרחב אחר מכנסי העבודה של זדורוב באתר פסולת אזורי, וכשנתפסו כמה זוגות מכנסיים הדומים לתיאורו של זדורוב, אולם לא הכילו דם או DNA של תאיר, מיהרה המטרה להשמיד אותם. המצלמה קולטת את דיוני הארכת המעצר של זדורוב, בהם כשנשאלת התובעת המשטרית האם נמצא DNA של זדורוב על המנוחה, היא משיבה שבסבירות גבוהה, למרות שחומר הראיות אליו נחשפו האנשים אינו מכיל מידע זה.

כל התמונות הללו והאסופות שנבנו על בסיסן במצלמות הציבור מטילות בעיניהם ספק גדול בהרשעתו של זדורוב. החומרים המשפטיים שהיו זמינים לשופטים נערכו באופן מסוים, התמקדו בחומרים אחדים והשמיטו לחלוטין חומרים נוספים. אולם בעיני אנשים רבים ה"עריכה" שנעשתה על ידי המשטרה, הפרקליטות, המכון לרפואה משפטית ולבסוף גם על ידי השופטים – היא מגמתית ובעייתית. מניתוח התכנים במדיה החברתית עולה כי אנשים מייחסים אותה לניסיון ממסדי מאורגן "לתפור" חף מפשע תוך התנהלות שלומיאליה של הממסד במקרה הטוב או התנהלות מושחתת שלו במקרה הרע. "סרטים" אלטרנטיביים אלה שיוצר הציבור מופצים למרחק רב בעזרת הרשתות החברתיות.⁵⁵

עד כה התמקדנו בנרטיבים העוסקים בכך שזדורוב אינו הרוצח, אבל מתוך שלל חומרי הגלם הזמינים לציבור אנשים הולכים צעד אחד נוסף קדימה וגם מרכיבים סרטים שטוענים מי כן הרוצח. בשל ריבוי העדויות והממצאים הקיימים בתיק, נוצרו עם השנים מגוון נרטיבים שעל בסיסיהם הציבור העוקב אחר הפרשה יכול לערוך סרטונים שונים.

נרטיב אחד מציע כי הרצח בוצע על ידי בני נוער, וספציפית חברותיה של תאיר יודעות משהו על הרצח ואולי אפילו היו מעורבות בו. או שאולי תאיר נפלה קורבן לסכסוך ונקמה של ילדים משכבת גילה על רקע היותה ילדה "מקובלת" ואסרטיבית. אומנם מחומרי החקירה עולה כי לא היה חרם נגד תאיר, ואף אחד מבני שכבתה (בני 13 בלבד בעת ביצוע הרצח) לא נעצר מעולם וגם לא הוצגו ראיות ממשיות כנגדו, אולם תומכי תאוריה זו מדגישים בסרטם שבני משפטים מתוך שיחות צ'אט במחשב ומסרונים אשר כביכול מעידים על סכסוכים בין תאיר לבין חבריה (חומרים זמינים ברשת); סרטונים שבהם בני שכבה של תאיר נשמעים באמירות שניתן ליחס להן כוונות רעות (אם כי בהחלט ניתן גם לפרשן בדרך אחרת); ואי התאמות קלות בין העדויות של חבריה וחברותיה של תאיר, כראיה לכך שכביכול הם מכסים על שקר עמוק. למרות שנרטיב זה נראה מבוסס על יסודות חלשים עד מופרכים, פלח הציבור המאמין בחפותו של זדורוב ובאשמתן של חברותיה של תאיר העניק לו בסיס מציאותי הגורר עמו מסע הטרדות ואלימות ברשת ומחוץ לה.

לפי נרטיב שני, תאיר נחשפה לעסקת סמים, וכתוצאה מכך נוצרה שרשרת האירועים שהובילה לרצח. נרטיב זה מתבסס על עדויות וממצאים רבים שקיימים בתיק, כגון תלונה של מנהל בית הספר למשטרה כמה שבועות לפני הרצח על תלמידים המעורבים בענייני סמים, וכך דיווחים ממקורות מודיעיניים על עסקאות סמים בהיקף גדול שמתבצעות בבית הספר. בנוסף, חקירה שהסתעפה מתוך חקירת הרצח הובילה למעצרים של כמה קטינים בטענה שניהלו רשת הפצת סמים בין בתי הספר באזור. ניתן לחבר יחד את העדויות הללו כדי ליצור תסריט אלטרנטיבי מתוך החומר הקיים, שמציע גרסה אחרת להשתלשלות העניינים שקדמו לרצח ולמניעיו. איור 56⁵⁶ ממחיש כיצד נעשה שימוש בחומרים מתוך התיק ובהם תזכירים של המשטרה, הודעות ICQ, SMS-ים ועוד כדי לבנות נרטיב כזה, וכיצד הוא מושך תגובות של אנשים שמוזכרים בו בראשי תיבות, כמו ש"א שהיה חבר טוב של תאיר וס"ז – אחיו של דני שהוזכר למעלה והיה מהאחרונים לראות את תאיר בחיים.

55 לב-און, לעיל ה"ש 15.

56 צילום מסך של הפוסט נמצא אצל הכותב.

הערות על אודות המאפיינים והתוצאות של הדמוקרטיזציה של השיח הציבורי על משפט וצדק: הפעילות למען צדק לרומן זדורוב כמקרה בוחן

איור 8. תרחיש לפיו הרצח נגרם בשל חשיפה של תאיר לעסקת סמים ותגובה של חבר של

תאיר שהוזכר בפוסט

את הפוסט הזה אני מפרסמת בהמשך לפוסטים הקודמים שלי והתלבטתי רבות אם לפרסם אותו, אבל לאור כל החומרים הרבים שקראתי והתעמקתי בהם, הגעתי למסקנה משלי לגבי השתלשלות הדברים שגרמו לרצח, וזו רק המסקנה שלי ולא חייב להיות שאני צודקת.

תאיר מגלה ש.י.כ.ו.ש.א. מגדלים סמים בכמויות גדולות מאד בגג ביתו של י.כ. במושב אינעם ומפיצים אותם לבית הספר. כחודשיים לפני הרצח בהודעת SMS ש.ש.א. שולח לתאיר הוא סתב לה פעמיים ברצף "אל תגידי שום דבר לאף אחד דבר על זה מחר בבוקר" בכל אופן העניין מאד מטריד את תאיר והיא משתפת את אמא שלה. שימו לב איך זה מתחבר מבחינת הזמנים. כחודש לפני הרצח אחת האמאיות יוצרת קשר עם יועצת חימוכת של כיתת ח' ו' ומתלוננת בפניה על שמש בסמים מאחורי אולם הספורט, עקב כך נעצרים 10 תלמידים. פחות משבוע לאחר מכן ש.א. ותאיר ז' רבים על משהו שהוא לא ממש זוכר מה... והם לא מדברים כשלושה שבועות, ממש סמוך לרצח תאיר וש.א. משלימים ומתוך שיחה ביניהם ב-ICQ תאיר רומזת בצחוק לש.א. כי הסולחה ביניהם לא אמיתית מצידו.

עכשיו אתם תסכימו איתי שלא יתכן שנערים בגילם ידעו לגדל באופן עצמאי ובכמות כזו רצינית, סמים, יש מישור פה בוגר יותר, משופשף יותר שנתן להם את העבודה ואת ההנחיה והוא לדעתי אחיו הגדול יותר של ז.ד.ו.ו. ו.ז.ו. וזה בעצם הקשר של ז.ד.ו.ו. לרצח. ביום הרצח ש.א. שולח הודעה לתאיר "הוא התקשר" למי הכוונה? ז.ו.ו.ו. וזאת הסיבה שתאיר אמרה ביום הרצח שהיא מפקדת מהמוות כי ידעה בדיוק עם מי היא הסתבכה וכמה מסוכנת ההסתבכות הזו!! ז.ו.ו.ו. ידוע בעינינו זה והוא גם אחד החוטאים המקשרים לחבורה הפסיכיתית שגם היתה קשורה לסמים ולכת השטן והכל היה מתוכנן מראש במקביל לחברים של תאיר שעשו לה כיפה אדומה הכול אותה עם המקלות שחוצאו מהשיחים ע"י א.ל.מ.א. וברחן. מי עומד מאחורי ז.ו.ו.ו.ו. ק.ק.ק.ק. האחים ניק...? והם כן הכירו טוב מאד את א.ק. והחבורה שהיתה איתה, ודרך אגב יש עדות של גנר שבנה קלטרון של חשוד כבן 19 שהוא ראה בקומת הרצח והיא מאד מתאימה לדמותו של ז.ו.ו.ו.ו.

שם	תאריך	מיקום
א.ל.מ.א.	2010/05/20	בית הדין
ז.ו.ו.ו.ו.	2010/05/20	בית הדין
ק.ק.ק.ק.	2010/05/20	בית הדין
א.ל.מ.א.	2010/05/20	בית הדין
ז.ו.ו.ו.ו.	2010/05/20	בית הדין
ק.ק.ק.ק.	2010/05/20	בית הדין
א.ל.מ.א.	2010/05/20	בית הדין
ז.ו.ו.ו.ו.	2010/05/20	בית הדין
ק.ק.ק.ק.	2010/05/20	בית הדין

Like · 1 · Reply · More · Tuesday at 7:04pm

היא לא היתה מלשינה על י.כ.כ. היא היתה אוהבת אותו

Like · 1 · Reply · More · Yesterday at 4:56pm

גם הם כביכול אהבו אותה בתור ידידה אבל תראי לאן האהבה הזאת הגיעה

Like · 2 · Reply · More · Yesterday at 4:59pm

כן "אהבת מוות" תרתי משמע

Like · 1 · Reply · More · Yesterday at 5:54pm

אנשים תתעוררו מהחלום שאתם נמצאים בו אם יש לכם שאלה או משהו שלא מסתדר לכם אתם יכולים לבוא ולשאלו ולא לעליל אתם עלילות וכל אחד חושב שהוא חוקר על טבעי לטתנסקו בחיים שלכם ולא של אחרים אתם אנשים משועממים שיועדים רק לכתוב בפייסבוק כל אחד ניהיה לי חוש חש הבלש

סטט, בלי להתייחס לתוכן של הכתוב, אני חושב שאנשים שמתעסקים רק בחיים שלהם ולא מעניין אותם מבעיות של אחרים הם סתם חרא של אנשים. אז עדיף לשחק אותה חוש חש הבלש ולא להיות חרא אגואיסטי שאכפת לו רק מעצמו.

Like · 8 · Reply · More · 11 hours ago

זבל אבא שלך ומי שעשתה אותך

Like · 1 · Reply · More · Tuesday at 7:04pm

סטטס שאני לא אפתח עליך את הפה ואת כל מה שאני יודע. רק על זה שאתה מאשים את רומן ברצח במקום לספר מה שאתה יודע ולשחרר אותו כבר מהמלא שהוא יושב על רצח של) אתה יודע מי זה מה שמראה כמה זבל מפילים את הרצח הזה על חמון. אך אתה חי עם עצמך? יודע עליך על דני על ניקולאי ועל כולם הכל מהכל. לא הגבתי עד שהאשמת את רומן ברצח. מי שמאשים אדם חף מפשע ברצח שלא ביצע הוא לא זבל?

Edited · Like · 5 · Reply · More · Yesterday at 1:06am

מכל כנראה שאת לא יודעת לקרוא. כי בפוסט רשמו שאני גידלתי ובגלל זה "קפצת"

Edited · Like · 1 · Reply · More · Today at 1:57am

ורעות נשמה את חיה בסרט .. מאחל לך המון בריאות!
Like · Reply · More · Today at 1:56am

למה אני צריך לדבר שאיזה מישהי פה מפציצה עליי שמעות ושקרים?! עם מי אני ידבר? איתה? דרך אגב הגידול ש"גדלת" היה ב2008... הרצח היה ב2006... מעניין איך אמרים פה שתאיר גילתה וסיפרה לאמא שלה שנתיים אחר הרצח.. אנשים פה לא מדברים בהגיון ואומרים דברים שאין לה מושג בכלל
Like · Reply · More · 11 hours ago

ככה שכל הפוסט הזה חארתה אחת גדולה
Like · Reply · More · 11 hours ago

אח שלי נתחיל בזה שאין לי קשר לשום פרשת סמים זה קודם כל .. זה שמטומטמת אחת חושבת שכן שיבושם לה.. דבר שני זה ב2008 .. שלחת פה לינק שלא נפתח בכלל
אתם חיים בסרט אנשים ורא שיש לכם יותר מיד שעות פניות חבל תנצלו אותם לדברים טובים אתם מתעסקים בחרה שאתם אפילו לא יודעים איך לנגב עינבר ורעות תחזירה תסרט שאתם חיות בוא על חוקרת פרטית לפי תעשי שיעורים אבל חוש חש הבלש יפכת
Like · Reply · More · Today at 9:02am

אור עשית פעם משהו להנציח את תאיר?
Like · Reply · More · Today at 9:51am

אור למה 10 שנים של שתיקה? מה התעוררת עכשיו?
Like · Reply · More · Today at 9:52am

תאמיני לי שגם לי אכפת והכי רוצה לדעת מה היה שם אבל אני לא מדבר על אנשים ומאשים אותך ברצחחח יחולים
Like · Reply · More · Today at 9:55am

טוב באמת שכף איתכם עכשיו אני מבין כמה זה עשה לכם טוב נרא לי שאני יחזור לעבוד יום יום טוב חוקרים שלם
Like · Reply · More · Today at 9:59am

אור כן אולי תספר לנו על מרב לוי זל שנפטרה במסיבת שאתה היית בה מסם ששמו לה במשקה
Like · Reply · More · Today at 10:12am

שגיא אלבו אתה שלחת לתאיר סמס "הוא צלצל" אבל שקרת במשפט שהמונה שהטלפון שלך צלצל אבל בדקנו פלט שיחות ולא צלצלת לתאיר אולי המונה הוא צלצל זה הנער שאמור לצלצל ולפגוש אותה בשורותיו כמו שאמרה טינה ששון מנהלת חטיבה שתאיר היתה אמורה להפגש עם י.א.א ואולי זה י.א. שמרב לוי נמצאה מתה במיטה של אחותו הלסבית אחרי ששמו לה במשקה סם ומשטרה טיחה את המוות שלה כמו שטיחה את רצח תאיר
Like · Reply · More · 4 hours ago

לא צריך להיות חוש חש הבלש אם דווקא ביום הרצח א.ת, ש.א, ט.א., מסעים בפעם הראשונה לאחיינם לש.א...מעניין שכבר בשעה 16:00 נראו מחוץ למרפאת הישוב 3 נערים כשאחד מהם סובל מכאבים באיבר מיט...הכל צריחי מקררים??
Like · Reply · More · Today at 10:28am

אויש תנוחו... ותעזבו את כל האנשים האלה אתם לא יודעים כלום על קצרין וכלום על האוכלוסייה בה ותפסיקו להכפיש אנשים סתם...
ממליצה לכם לקחת את כל הזמן הפנוי שיש לכם (ואם זה מה שאתם עושים בו כנראה שיש לכם הרבה כזה) ולעשות איתו איזה משהו מועיל לנו תתנדבו בעלי חיים או משהו...
Like · Reply · More · 10 hours ago

בכיף אני אשתף אותך כמה שאני יודעת- קצרין זה עיר קטנה ברמת הגולן, כלם מלרים את כולם נפי גולן הוא בית ספר עטור פרסי חינוך, בני הנער שלנו מובילים בשיעור המתמטיסיים ליחידות מובחרות ולקצונה, אף אחד מאיתנו לא מסוגל להרים סכין ולרצח את תאיר שהיא אחת משלנו!! מה שאני יודעת שארע פה רצח מזעזע שכאב לכלנו ברמות הכי גבוהות ותאמיני לי שאנחנו רוצים את הצדק ואת התשובות הרבה אבל הרבה יותר ממכם.
Like · Reply · More · 9 hours ago

Noa Zano אני תושבת רמות ותלמידת נפי גולן לשעבר, לא יודעת מאיפה הבאת את התאור הפסטורלי הזה של קצרין ונפי גולן אבל זה רחוק מהמציאות.. קצרין זו עיר רפאים עם אוכלוסייה שחובה ברמות הכי נמוכות שיש, משהו בסגנון חדרה, בגלל זה גם המשטרה שלכם תת רמה... נפי גולן זה בית ספר מלא בערסים ופרחות וכל יומיים יש שם מסת.
Like · Reply · More · 9 hours ago

אחרמנע! 10 שנים את לא מצפה ממני באמת לזכר באיזה הקשר בקשת ממנה לא לספר נכון?! מה שבטוח שאין שום קשר לגידול סמים חחח לא יודע איך אנשים פה מגיעים למסקנות האלה
Like · Reply · More · 2 hours ago

אתה מבזבז תאמין לי לך תעשה סטנד אפ 🤪🤪
90% מכם פחדנים עם פחפחילים פקטיביים שסתם מנסים להאשים אותנו (החברים) בכל מצב... עכשיו אני מזכר איזה טעות היה לענות לך בכלל ... בסדר מטעיות לומדים! אהלה ערב למלכם!
Like · Reply · More · 1 hour ago

הערות על אודות המאפיינים והתוצאות של הדמוקרטיזציה של השיח הציבורי על משפט וצדק: הפעילות למען צדק לרומן זדורוב כמקרה בוחן

לפי נרטיב שלישי, האחראים לרצח הם חברים בכת השטן והאירוע הוא חלק מהפעילות של חבורה כזו בתוך בית הספר. לחלופין, הרצח בוצע על רקע אמונה בכוחות שטניים וקיום ריטואל שטני. גם לתסריט זה יש תימוכין בחומר הראיות, למשל, על הדלת הפנימית של תא השירותים נמצא חרוט סמל שנפוץ בקרב אנשים המאמינים ברעיונות שטניים. גם אחד החתכים על גופתה של תאיר – חתך עמוק בשורש כף ידה השמאלית, שהפתולוג חיווה דעתו שנעשה לאחר מותה – אופייני לריטואלים שטניים. בבית הספר הייתה קבוצה של לובשי שחורים, המכונים "גותים", אשר אחת מהן נחקרה על ידי המשטרה ומסתבר שזמן קצר לפני הרצח אף ציירה ציור של בחורה שגרונה שוסף בשירותים. אפילו תאריך הרצח, 6.12.2006, מכיל לטעמם של התומכים בנרטיב זה ריבוי חריג של הספרה 6 וכפולותיה, כש-6 הינו מספרו של השטן. כל הפרטים הללו התגבשו בעיני אנשים רבים לחלק מתמונה כוללת, לפיה הרצח בוצע על רקע של אמונה ברעיונות שטניים או ביצוע טקס שטני.

לפי נרטיב רביעי, האחראי לרצח הוא רוצח אכזרי עם בעיות נפשיות או עם תאוה עזה לדם ולרצח. מעטים סוברים גם כי הרצח קשור לסכסוכים של הרוצחים עם בני משפחתה של תאיר. מתוך חומר החקירה ניתן להגיע גם לסברה לפיה הרצח בוצע על רקע לאומני. הנרטיבים הללו מתבססים על חקירות שביצעה המשטרה, וכאשר מועלים הנרטיבים האלה ברשת הם נתמכים גם בחומרים מתוך התיק המשפטי (כמו צילומים של פלטי טלפון, אמירות מחשירות מתוך שיחות ICQ, ממצאים מהזירה שתומכים בנרטיבים הללו וכו'), מה שמחזק את הסברה בקרב הקוראים כי מדובר בנרטיב מבוסס בעל אמינות גבוהה. עם זאת, מה שלא תמיד נחשף הוא שפעולות חקירה שעשתה המשטרה יכולות לשלול את הנרטיבים הללו, וחלק מממצאי הזירה גם אינם עולים איתם בקנה אחד. אבל במדיה החברתית דיני הראיות מתנהלים אחרת, והנרטיבים הללו ממשיכים לפתח חיים משל עצמם, גם שנים רבות לאחר שנשללו.

רוב התרחישים שהמשתמשים בונים הם רפליקה של כיוונים שהמשטרה בדקה ושללה, ומתבססים על חומרי החקירה, אך יש מקרים בהם מדובר על תרחיש שלא עלה מכיוון המשטרה, ונועד למלא "חורים בעלילה". למשל התרחיש שרווח בכמה קבוצות שלפיו תאיר נרצחה במקום אחר – "זירת משנה" – ואז נגררה לשירותים (ראו איוור 9).⁵⁷ תרחיש זה מתבסס על כך שכמה עדים דיווחו על כך שתא השירותים בו בוצע הרצח היה פתוח, גם בשעות שאחרי הזמן בו לכאורה בוצע הרצח, ומשתמשים רבים מעוניינים לבנות תרחיש אשר מתיישב עם עדויות אלה, במקום להסיק – ביחד עם השופטים – כי מדובר בכשלים של הזיכרון האנושי.

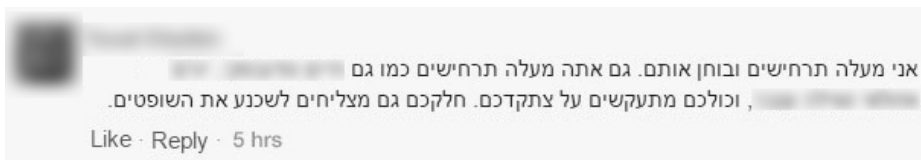
October 17 at 11:28am · 🌐

תאיר שוכנעה להגיע לחדר בבית הספר ואפילו סיפקו לה מפתח לחדר הזה, תאיר נשלחה לחדר הזה על ידי קמבצית האירוע ששמה שמור במערכת שלי, כשתאיר הגיע לשם גילתה שמשוהו אחר לגמרי ממתין לה שם, כשהתחיל האירוע שאליו זומנה נתנה תאיר בעיטה בביצים לאדם מסוים... בעיטה כואבת מאוד... אחרי שקיבל את הבעיטה נתן לה כמה מכות בראש, מכות שהרגו אותה. כשהבינו באי הטקס שהתוצאה של האמבוש חמורה ביותר, השאירו אתה במקום והלכו לשתף מומחים מטעמם שיפתרו להם את הבלגאן שנוצר. לקח זמן, הגיעו המטפלים המקצועיים והעבירו, לא לפני השעה 1530 את גופת תאיר מחדר הלימוד לשירותים... הסוף ידוע... לחדר הזה קראתי "זירת המשנה"...

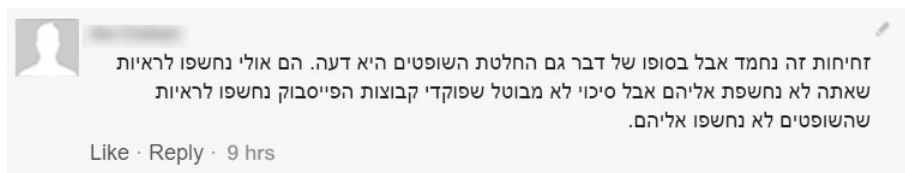
איוור 9. תרחיש "זירת משנה" (2.91)

57 צילום מסך של הפוסט נמצא אצל הכותב.

בעיני רבים מהמשתמשים, התרחישים העולים בקבוצות הם בעלי תוקף לא פחות מהתרחישים שאימצו המשטרה והפרקליטות. מהפוסט שכלול באיור 10⁵⁸ עולה כי הכותב, אחד ממנהלי הקבוצות, טוען כי התרחישים שהוא מעלה אינם טובים או רעים יותר מתרחישים אחרים, פרט לכך שחלקם "גם מצליחים לשכנע את השופטים". יתרה מכך, רבים סוברים (איור 11)⁵⁹ כי החלטת השופטים – "הסרט שנמצא במצלמות שלהם" אם נחזור למטפורה מלמעלה – מבוססת על ראיות מסוימות, והיא שקולה להחלטות של מנהלי הפעילות ברשתות החברתיות – שגם הן מבוססות על ראיות. ייתכן שהשופטים נחשפו לראיות שמנהלי הקבוצות במדיה החברתית לא נחשפו להן, אבל ייתכן גם המצב ההפוך – שמנהלי הקבוצות במדיה החברתית נחשפו לראיות שהשופטים לא נחשפו להן. פוסט זה, ורבים דומים לו, מצביע, לכל הפחות, על "היעדר נחיתות נתפסת" של ה"מצלמות" שבידי הציבור לעומת "מצלמת" השופטים.

איור 10. תרחישים שלי ושלכם (2.052)

איור 11. "גם החלטת השופטים היא רק דעה" (2.074)

4. השפעה על אנשים פרטיים ועל הממסד

בשלושת הסעיפים הקודמים תיארתי בקצרה את ההשלכות של הסביבה התקשורתית החדשה שנוכחת בתיק זדורוב: החומרים "נשואים" לנצח ולא נשכחים; אנשים מתבססים על חומרי הגלם על מנת לטעון טיעונים, ללבן סוגיות, לספר סיפורים על הרצח ועל עצמם; להביע עמדות ורגשות, ליצור תמונות וסרטונים ואף לארגן פעילות קולקטיבית. הם אף מרכיבים תרחישים שבדרך כלל שונים באופן מהותי מהתרחישים אותם קידמו המשטרה והפרקליטות ואימץ בית המשפט.

58 צילום מסך של הפוסט נמצא אצל הכותב.

59 צילום מסך של הפוסט נמצא אצל הכותב.

הערות על אודות המאפיינים והתוצאות של הדמוקרטיזציה של השיח הציבורי על משפט וצדק: הפעילות למען צדק לרומן זדורוב כמקרה בוחן

האם וכיצד משפיעה פעילות זו על האנשים והגופים כלפיהם היא מופנית? סוג אחד של "בעלי עניין" אשר כלפיהם מופנית הפעילות הם בני נוער. למרות היעדר ביסוס כלשהו בחומרי חקירה, רבים סבורים כי תלמידים מבית הספר היו מעורבים ברצח, ואחרים אף טוענים כי חברות של תאיר ראדה "יודעות ולא מספרות" במקרה הטוב, ואולי אף מעורבות באופן פעיל ברצח במקרה הרע. כתוצאה מכך, במהלך השנים הופנה מבול של השמצות והטרדות כלפיהן. על מנת להמחיש את קצה הקרחון של התופעה, די להסתכל על שתי תמונות. איור 12⁶⁰ הועלה על ידי א"כ, אחד ממנהלי הקבוצה ה"גדולה" הפעילה בעניין צדק לזדורוב. האיור מבוסס על תמונה של שירותי הרצח (מתוך חומר החקירה), להם הוא הוסיף צלליות של בחורות המשחזרות את הרצח ובחור עם מיקרופון שכנראה מלווה את השחזור. הכיתוב, שאינו מותיר מקום לספק, אומר: "ראו בעינכם, צדק נעשה, הרוצחות משחזרות".

איור 12. אילוסטרציה של הרוצחות שמשחזרות את הרצח (3.125)

פעילה אחרת טרחה ויצרה קולאז' של ארבע מחברותיה של תאיר (באיור 13),⁶¹ ממנו משתמע כי הן קשורות למקרה. בעזרת תוכנת עריכה היא שיבצה אותן בגריד של 2X2 וטשטשה לכל אחת מהן את הפה כדי לרמוז שהן שותקות, ככל הנראה כדי להסתיר פרטי מידע שהן יודעות.

60 צילום מסך של הפוסט נמצא אצל הכותב.

61 צילום מסך של הפוסט נמצא אצל הכותב.

איור 13. בנות שותקות (3.259)

מעבר להשמצות של אנשים פרטיים, בולטות ההשמצות כלפי הממסד, ובמיוחד השמצות כלפי עובדי ציבור שנתפסים בתור הפנים של הממסד – כמו באיור 14 אשר מכיל את פניהם של אנשי הפרקליטות (בשורה העליונה) והמשטרה (בשורה התחתונה) שהיו מעורבים במקרה.⁶²

איור 14. היחידה לתפירת תיקים (3.286)

מראיונות שהתבצעו במסגרת המחקר עולה כי קיימות אסטרטגיות רבות של התמודדות עם השמצות והטרדות, הן של עובדי ציבור והן של בני נוער שמושמצים לעיתים קרובות. האסטרטגיות נעות בין התעלמות, מענה בפרטי, מענה בפומבי ועד לשליחת מכתבי התרעה לפני תביעה, ובמקרה אחד גם ניהול תביעת דיבה.

62 צילום מסך של הפוסט נמצא אצל הכותב.

הערות על אודות המאפיינים והתוצאות של הדמוקרטיזציה של השיח הציבורי על משפט וצדק: הפעילות למען צדק לרומן זדורוב כמקרה בוחן

ו. סיכום

במאמר הצגתי את הפעילות הציבורית למען זדורוב כמקרה פרטי של "דמוקרטיזציה של השיח" בהקשר משפטי, כלומר הרחבת מעגל השיח על אודות פרשות משפטיות, שבעבר היה סגור ומוגבל למספר קטן של בעלי עניין, לציבורים רבים נוספים. ניתחתי את המאפיינים של תופעה זו, הקשורים לדיגיטציה, שקיפות והנגשה, וקיום זירות שיח זמינות, וסקרתי כמה מהשלכותיה – הנצחה של חומרים; תמיכה ביצירת תוצרים ויזואליים וארגון פעילויות קולקטיביות; יצירת נרטיבים על אודות הרצח; והשפעה על אנשים וגופי ממסד כלפיהם היא מופנית. האינטרנט, ובמיוחד הרשתות החברתיות המקוונות, משמש מצד טכנולוגי עבור הדמוקרטיזציה של השיח. הנגישות הכמעט מלאה שלו לציבור הרחב היא תנאי הכרחי (אבל לא מספיק) לשילוב של אזרחים ובעלי עניין בשיח המתהווה בו לגבי פרשות משפטיות. בהמשך לכך, דיגיטציה, ובעקבותיה השקיפות וההנגשה, מנגישות את החומרים לציבור. הפעילות הציבורית למען זדורוב ספגה בשנים האחרונות גינויים מכמה בעלי תפקידים במערכת המשפטית. התבטאויות אלו נעו בין אמירות כלליות כמו זו של איילת שקד, שרת המשפטים, שהתייחסה לפעילות הפייסבוק הקשורה למשפט ואמרה כי "יש עכשיו טרנד, לבקר את בית המשפט, שהוא חלק מהשיח השטחי שקיים ברשתות החברתיות"⁶³, ואמירתו של היועץ המשפטי אביחי מנדלבליט לפיה משפט מוכרע בבתי משפט ולא ברשתות החברתיות⁶⁴ ועד לאמירות טעונית יותר של מרים נאור, נשיאת בית המשפט העליון בדימוס, לפיה ברשתות החברתיות מוקמת "מערכת משפט אלטרנטיבית". הרחיק מכולם פרקליט המדינה שי ניצן אשר בהרצאה בכנס של לשכת עורכי הדין מיד לאחר שידור הסדרה "צל של אמת" הצהיר כי "משפטים פליליים אינם תוכנית ריאליטי, זו לא תוכנית שבה הציבור מתבקש לסמס אם הנאשם זכאי או לא", וכי הפעילות הציבורית בעניינו של זדורוב מהווה "סכנה ממשית לדמוקרטיה"⁶⁵. במענה לדבריו, יוצרי הסדרה ואחרים טענו כי דווקא אמירה מסוג זה היא שמהווה סכנה לדמוקרטיה, בשל הפגיעה שגלומה בה בחופש הביטוי.⁶⁶ ואכן, פעילות זו, ובאופן כללי תוצרי הלוואי הבעייתיים יותר של "הדמוקרטיזציה של השיח", כוללים תופעות בעייתיות, החל מבנייה ציבורית של נרטיבים חסרי בסיס, עבור דרך

63 מור שמעוני "איילת שקד לא מתנצלת: 'נבחרתי לקדם את האג'נדה שלי, לא של זהבה גלאון'" **מעריב – חדשות בארץ** (23.1.2016) www.maariv.co.il/news/israel/Article-523076.

64 גלעד מורג וטובה צימוקי "היועמ"ש: 'הטענות לפיהן הפרקליטות לא פועלת משיקולים מקצועיים – שקר וכזב'" **Ynet – בארץ** (13.11.2018) www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-5400450,00.html.

65 טובה צימוקי ויעל פרידסון "פרקליט המדינה: 'הסדרה על רצח תאיר ראדה – סכנה ממשית לדמוקרטיה'" **Ynet – בארץ** (4.4.2016) www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4787133,00.html. יש לציין כי במהלך הראיונות שביצעתי עם פעילים רבים, לא נתקלתי באף אחד או אחת שטוען/ת כי יש לקבל הכרעות משפטיות באמצעות משאלי עם, בין באמצעות SMS-ים או בדרכים קונבנציונליות יותר.

66 איתי שטרן "יוצרים דוקומנטריים מגיבים להאשמות פרקליט המדינה ונשיאת בית המשפט העליון נגד יוצרי 'צל של אמת'" **הארץ – תרבות** (4.4.2016) www.haaretz.co.il/gallery/television/premium-1.2904453.

הפצת שמועות על סמך כיווני חקירה שנשללו ועד שקרים שמופצים בזירות ציבוריות, ועשויים להביא להטרדות והשמצות של אנשים פרטיים שחיהם במקרה השיקו לפרשה המשפטית הנדונה, אולם החקירה לא העלתה בדל של חשד לגביהם.

עם זאת, חשוב לזכור כי להרחבת מעגלי השיח והפעילות מקרב הציבור בהקשר של פרשות משפטיות יש גם צדדים חיוביים. צדדים אלה עשויים להתבטא ברמה האינטרניזית – הערך המוסף עבור אנשים פרטיים כתוצאה מגילוי העניין והמעורבות בעניינים ציבוריים, וה"חינוך בנושאים אזרחיים" שהם סופגים במהלך מעבר על חומרים משטרתיים ומשפטיים, השתתפות בשיח לגביהם והיכרות עם אופן הפעולה של גופי הממסד הרלוונטיים.

הפעילות האמורה גם עשויה להתווסף ל"כלבי שמירה" מסורתיים של הדמוקרטיה (כגון התקשורת הממסדית), לדרוש דין וחשבון מגופים ממסדיים ואף להרתיע אותם מפני פעילות בעייתית, בידיעה שקיימים "שומרי סף" נוספים אשר מתעדים את פעילויותיהם ובודקים אותן. בנוסף, אנשים מהציבור גם עשויים לסייע לצדדים השונים בתהליך המשפטי: הם עשויים לחשוף אי דיוקים ופגמים בחקירה, לגלות תגליות אשר חמקו מעיני הצדדים בפרשה המשפטית וכן להצליב חומרים מתיק החקירה המקורי עם חומרים חדשים שהצטברו עם הזמן. מגמות של הנגשה, שקיפות ושיתוף, באמצעות האינטרנט ובכלל, נמצאות איתנו כדי להישאר, והפעילות הציבורית בהקשר של זדורוב מדגימה זאת היטב. דייקה נשיאת בית המשפט העליון לשעבר מרים נאור כשטענה שהפעילות יוצרת "מערכת משפט אלטרנטיבית". האתגר העומד בפני הממסד, לראייתו, הוא לא רק כיצד להתנגח עם ההיבטים הבעייתיים של הפעילות הזו, אלא גם כיצד למצוא דרך להתכתב איתה עם פעילות זו ולהפיק ערך מוסף עבור מערכת המשפט ה"לא-אלטרנטיבית" וגופי הממסד הרלוונטיים האחרים, לטובת המערכת עצמה והציבור בכלל.⁶⁷

67 אזי לב-און "מה יש בפרשת זדורוב שלא נותן מנוח" הארץ – דעות (19.12.2018) www.haaretz.co.il/opinions/premium-1.6762834